

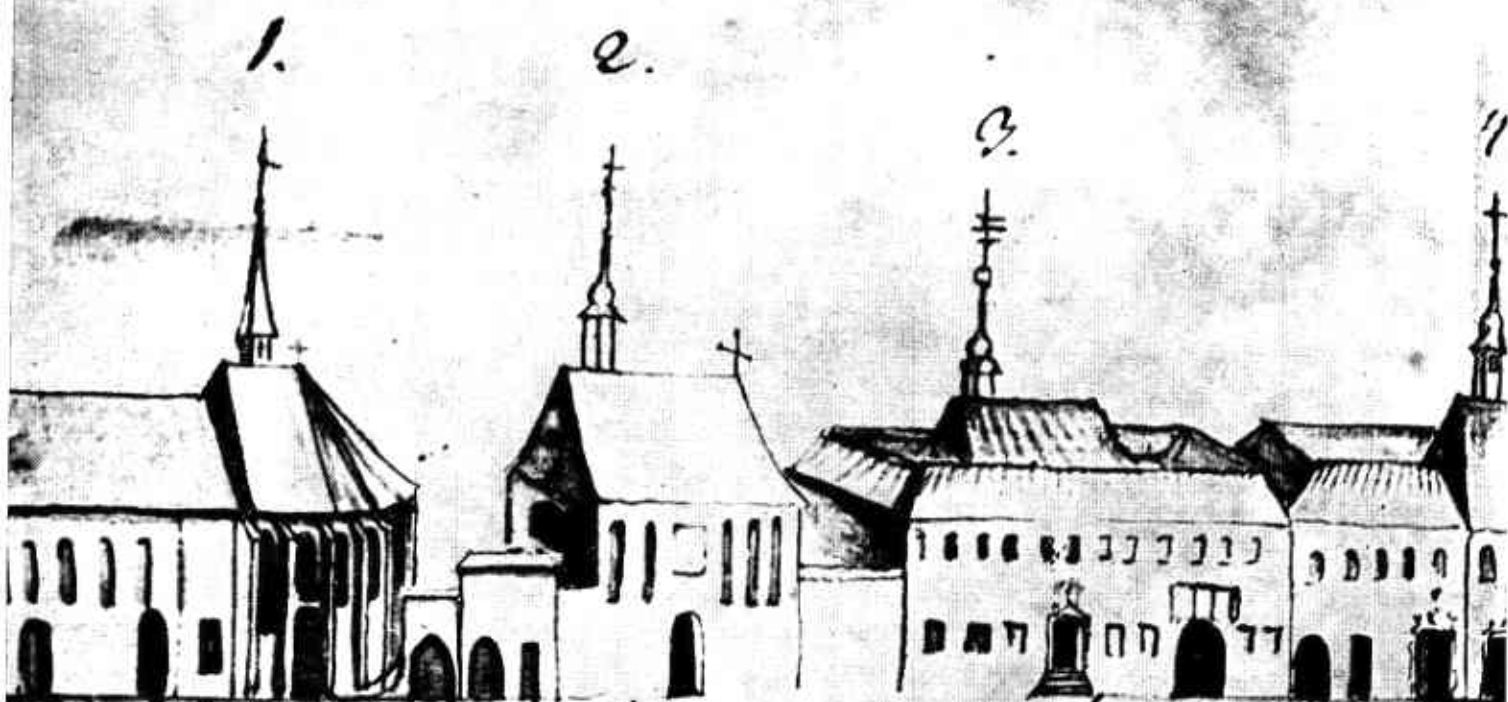
PROSINEC 1960

zprávy

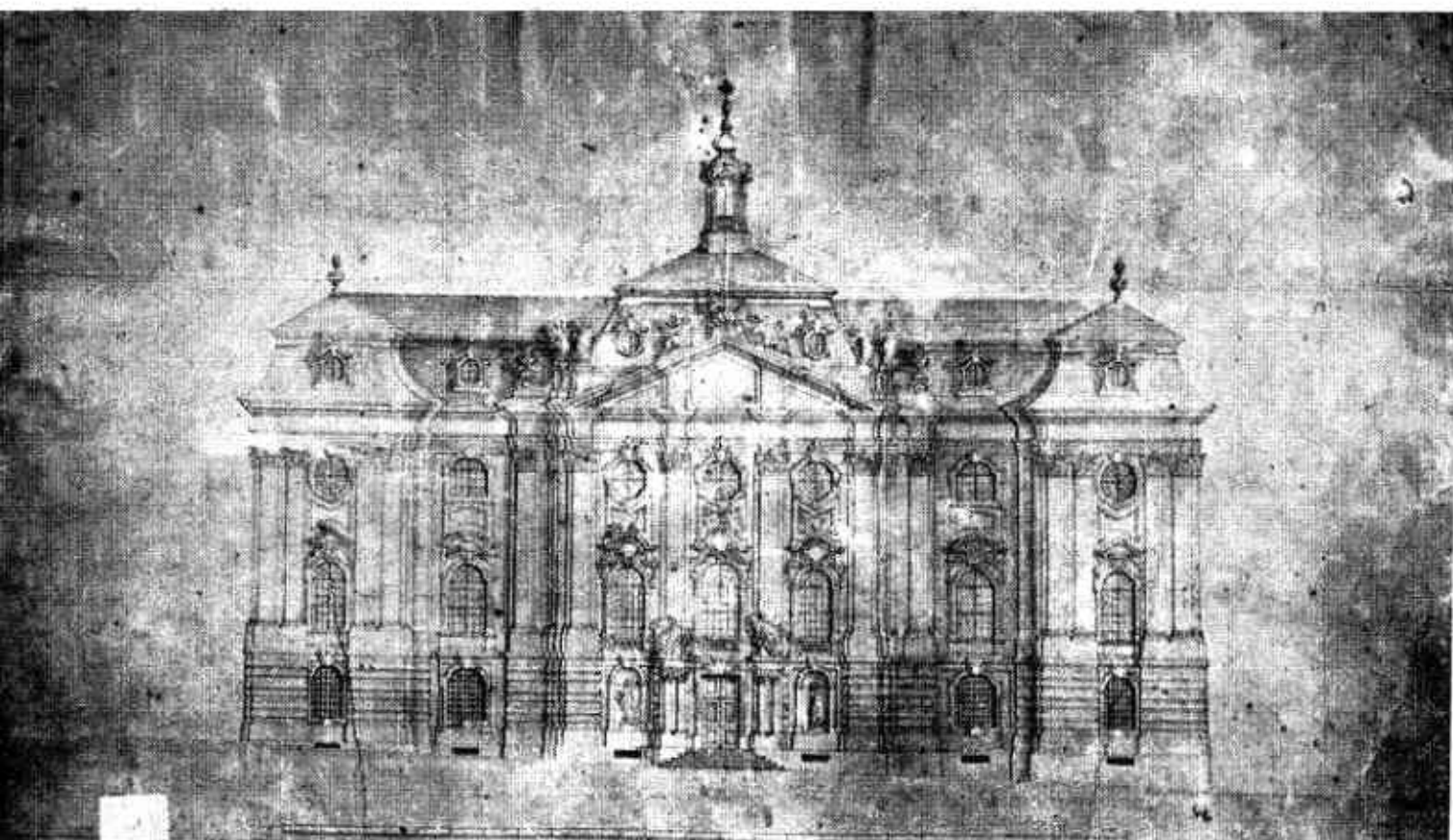
VLASTIVEDNÉHO
ÚSTAVU
V OLOMOUCI

ČÍSLO 92

1. St. Hilfe Gegen Pest. Gips.
2. Jungfrauen Kloster St. Clara.
3. Die Carolinische.
4. Kloster Witten allmählig.

5. Das Exerzierplatz.
6. Haupt Eingangs.
7. Das Magazin.
8. Haupt Eingangs.

Kirchen deren Stelle Jungfrauen St. Clara in Altmühl. Wie solche der Länge nach in der Verbindung geben stüchen Kommen solle.

STAVEBNÍ POČÁTKY HLAVNÍ BUDOVY OLOMOUCKÉHO MUZEA

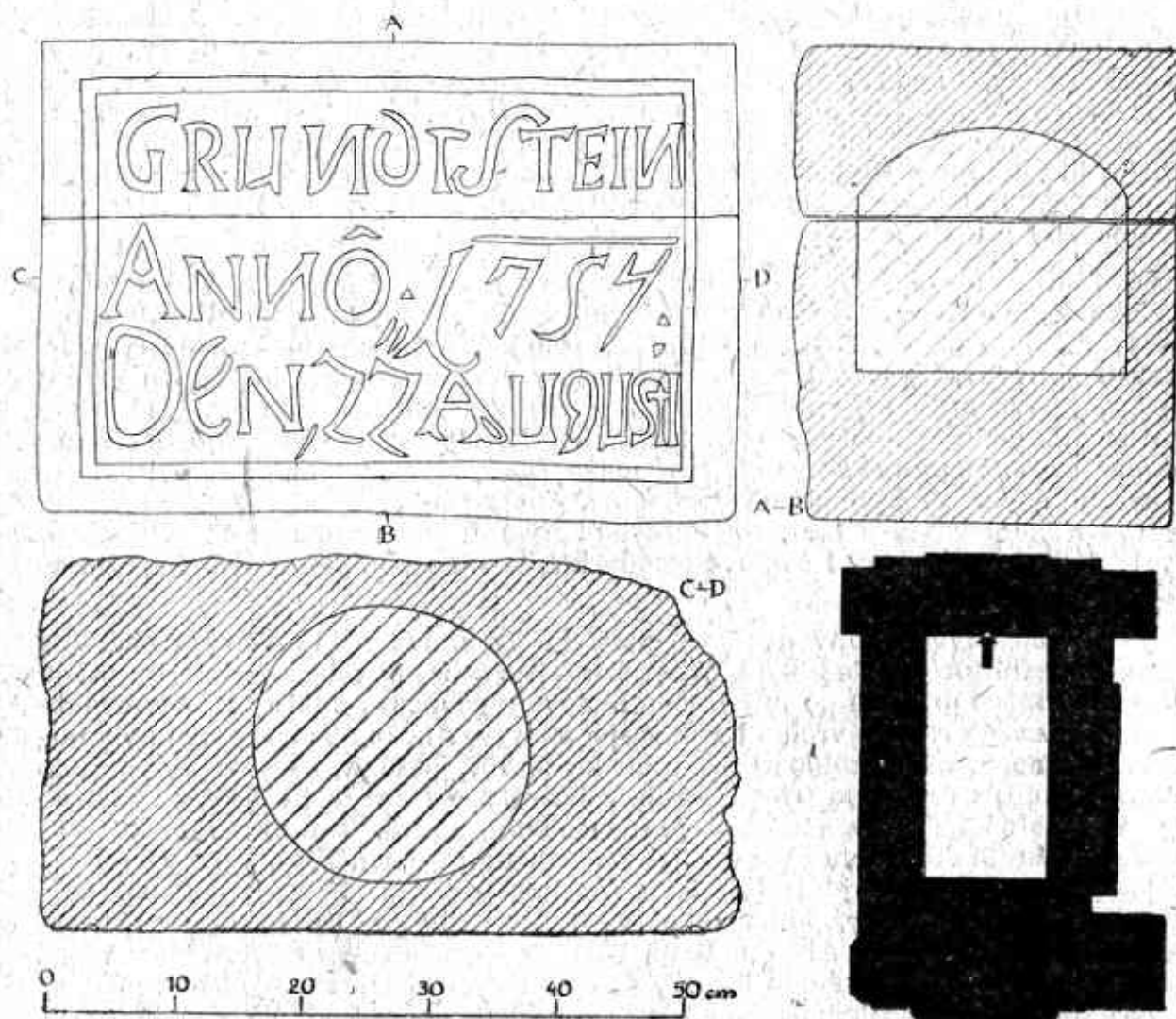
(náměstí Republiky č. 6)

Poslední vnitřní úpravy bývalých exklarisských kasáren pro účely olomouckého muzea probíhaly v časovém okruhu 200. výročí jejich barokní výstavby. Původ předchozí budovy kláštera klarisek, historicky poprvé doloženého r. 1298 v souvislosti s obdarováním králem Václavem II.,¹ klade pamětní listina ze základního kamene barokní budovy k roku 1250.² Ať je pramen tohoto údaje jakýkoli, jde jistě o reálný údaj, se kterým je možno počítati v časovém zařazení vzniku původního gotického komplexu klášterních budov, které po pěti stoletích hrozily sesutím.³

Původní půdorysné projekty barokní stavby se nedochovaly. Vedle údajů publikovaných J. SVÁTKEM,⁴ který, bohužel, neodkazuje u jednotlivých zpráv na pramen, je nám vodítkem listina, vložená do základního kamene r. 1754. Stavbu konventu prováděl podle této listiny zednický mistr Matěj Kniebandl za řízení pevnostního inženýra, který sice není v pamětní listině z r. 1754 přímo jmenován, podle titulatury „*Ihro Gnaden Herrn Ingenieurs Major von der Ollmützer ... Festungs Fortification*“ nelze pochybovat o tom, že to byl ženijní generálmajor P. F. Bechade de Rochepine. Autor projektu není zpočátku znám, teprve v sedmdesátých letech při stavbě konventního kostela se objevuje jako projektant jeho budovy i celkové fasády klášterního komplexu olomoucký stavitel Václav Beda.

Na stavbu nového konventu se pomýšlelo již r. 1736, kdy abatyše obdržela souhlas definitivní.⁵ Než bylo přikročeno k realizaci tohoto záměru, přišla pruská okupace města a po ní horečné budování pevnosti. Špatný stav konventních budov však r. 1753 vrcholil a tehdejší abatyše Anežka Schreyerová byla nucena přes nepříznivé okolnosti přikročit ke stavbě. Jisté je, že ke stavbě muselo urychleně dojít i z důvodů vojenských, zchátralý severní trakt kláštera znamenal zranitelné místo v soustavě pevnostních zařízení. Tím lze vysvětliti tu okolnost, že na stavbě se také podílel ženijní ředitel pevnosti a stavba byla zahájena fortifikačně nejdůležitějším severním traktem. Základy budovy bylo nutno hloubiti do skály, podle zmínky v pamětní listině 3,5 m hluboko, v terénu svážném k severu až přes 13 m. Po nutných přípravách byl dne 22. srpna 1754 položen základní kámen budovy (později byl zazděn nad dvorní vchod do severního traktu).⁶ Stavba nového konventu pak nerušeně pokračovala až do pruského obležení města r. 1758. Pro nedostatek dopravních prostředků nebylo možno ještě r. 1759 ve stavbě pokračovat. Podle zpráv z let 1759, 1764 a 1765 byl nejdříve hotov severní trakt s refektářem, takže od 24. června 1759 již byl obýván konventuálkami. V r. 1770 se stavba obou zbývajících křídel chýlila ke konci, narázilo se však na další překážku: nutnost přestavby konventního kostela, který uzavíral od jihu komplex budov.⁷ Z této doby se dochovaly tři projekty olomouckého stavitele V. Bedy,⁸ které předpokládaly bohaté architektonické řešení jižního a západního průčelí, k jeho uskutečnění ovšem zdaleka nedošlo hlavně pro rapidní hospodářský úpadek konventu. Bedův projekt předpokládal risalit uprostřed jižního průčelí kostela, který zasahoval do veřejné plochy a byl uskutečněn: jeho fronta se zaoblenými rohy přesáhla hranici opěrných pilířů gotického kostela o 1 stopu po šířce a v rozsahu 11 sáhů 5 stop po délce ulice, z plochy gotické stavby pak odpadl pruh široký 1/2 stopy po celé zbývající frontě spolu s plochou dvou přečnávajících pilířů. Tehdejší abatyše Norberta Münierová podala v tomto smyslu dne 20. března 1772 žádost olomouckému magistrátu, který ji projednal v sezení 23. března. Navrhované

územní změny byly schváleny s tím, že podlahu v kostele je nutno vyvést do výšky 4½ stopy, aby z těl, pohřbívaných zde již po pět století, neunikaly škodlivé výpary.⁹ Vnější výzdoba budovy však nedosáhla Bedou projektované úpravy. Vleklou stavební činností se klášter ocitnul na pokraji úpadku, který vyvrcholil exekucním prodejem majetku r. 1779.¹⁰ Josefinské zrušení dne 29. ledna 1782 tedy ukončilo jeho pozvolný hospodářský rozklad.

Základní kámen kláštera klarisek z r. 1754.

K podstatnějším stavebním zásahům došlo i později. Tak sál v přízemí východního křídla za éry lyceijní knihovny, podél jehož západní stěny se táhla chodba (příčka byla odstraněna při posledních úpravách) a jehož prostor byl napříč rozdělen další stěnou, byl podle plánu z r. 1808¹¹ zadaptován tak, že chodba byla uprostřed přezděna příčkou a zazděn průchod příční stěnou, čímž jeho jižní část připadla knihovně, severní pak přičleněna k vojenským ubikacím. Dále byly projektovány některé přístavby v chodbě severně od bývalého kostela a v severní části jihovýchodního přístavku (za tehdejší čítárnou). K rozboření byla určena polovice tohoto přístavku (s předsíní, knihovním archivem a kanceláří a světnicí pro sluhy), která spojovala průčelní frontu budovy se zrušeným klášterem kartuziánů. K této adaptaci došlo až v r. 1814,¹² současně byl zřízen vchod ze vzniklé Knihovny ulice. Po 30 letech pak zde byly

místnosti znovu adaptovány a vchod přeložen na tehdejší náměstí Mariánské (nyní Republiky). Za muzejní éry sloužil tento přístavek v přízemí jako vrátnice a obydlí vrátného, v poschodí byl umístěn botanický depositář. Tento stav trval až do posledních oprav, kdy zde byl vstup zrušen a příčky vybourány.

Po zrušení kláštera byl do prostor konviktu dislokován na krátkou dobu kněžský seminář. Za tím účelem se r. 1783 uvažovalo o dalším rozšíření budovy.¹³ Avšak již téhož roku byl seminář přestěhován na Klášter Hradisko a o budovu se podílely lyceální knihovna s vojenskou správou, která dlouho užívala objektu za kasárny, nejdříve nazývané Exclarisserinnen-Kaserne,¹⁴ od r. 1920 kasárny Žerotínovy (název se však nevžil).¹⁵ Již v prvních popřevratových letech se ozývají hlasy pro získání celé budovy k muzejním účelům.¹⁶ Toto úsilí mělo kladné výsledky teprve od r. 1951, kdy také došlo k sjednocení olomouckého muzejnictví.

¹ J. ŠEBÁNEK, Archivy zrušených klášterů morávských a slezských. Publikace Zemského archivu v Brně, nová řada sv. 1, Brno 1932, str. 71.

² Viz přílohu č. 1.

³ Jediný dochovaný pohled na gotický kostel klarisek k r. 1743 (StA Brno, fond E 3, sign. I 65) postrádá opěrné pilíře při jižní stěně budovy, což je jistě nedostatkem oproti jiným detailům, např. podrobněji zachycenému systému pilířů kostela špitálu sv. Ducha i jeho gotické fortně, kterou pojal do svého projektu kostela sv. Kláry v 70. letech 18. století V. Beda (Měst. arch. Olomouc, sb. pohledů 959/X, 23). Pro oprávněnost tohoto vnoření svědčí nejen aktová provenience (bližší viz Sborník KVMO, r. IV., str. 361), ale také údaje v legendě k ostatním zobrazeným objektům, názvy kanovnických domů podle držitelů: F. J. Troyer obýval residenci do r. 1746 a J. J. Maierwald do r. 1747 (Wolný, KT, I/I, 107, 193).

⁴ J. SVÁTEK, Stavební a umělecký vývoj minoritských konventů olomouckého kraje v 18. století. Sborník Krajského vlastivědného muzea Olomouc r. IV, 1956–1958, str. 221n.

⁵ Tamt., str. 224.

⁶ Při posledních opravách byl kámen dne 5. 12. 1956 vyjmut a uložen i s obsahem v muzejních sbírkách; vchod byl zrušen a přeměněn v okno. Celý soubor popisují takto: Základní kámen (1) z pískovce, rozměrů 55×30×38 cm, ze dvou dílů, uvnitř dolního válcovité hrubek pro pouzdro, v horním dílu konkávní prohlubenina, na čelní straně vyryt nápis GRUNDTSTEIN/ANNO 1754/DEN 22. AUGUSTI (viz obr.). Pouzdro válcovitého tvaru (2), 13,5×19,5 cm, z pocínovaného plechu, uložené v dutině kamene, obsahovalo bohatý soubor pamětních předmětů, jejichž výběr je typickým dobovým kulturně historickým dokladem. V papírovém dvojlistu (3) byly vloženy pamětní záznamy: německý o počátku stavby z 22. 8. 1754 (4) a latinský výčet současných hodnotářů (5). (Text obou záznamů viz v příloze.) Ostatní obsah byl vesměs devocionální povahy: svíce (6), šestidesátkový růženec (7), dřevěné perletí vykládané pouzdro s kaménky z 21 biblických míst (8), miniaturní rytina Madony v mosazném orámování (9). V papírovém obalu (10) čtyři mince Marie Terezie (11–14, popis viz v Numismatickém sborníku VI, str. 419). Další papírový obal (15) obsahoval obrázky vesměs formátu 12⁰: tzv. měsíční obrázky, rytiny světců Vavřince Justinianova (16), Egvína (17), Simeona Jerusalemského (18), Eleuthera (19), Mikuláše (20), Sibylliny (21), Vernhera (22), Iva (23), Konona (24), Akvilina (25), Eliáše (26), Otty (27, 28), Arsenia (29), Hippolyta (30), Eustacha (31), Viléma (32), Bihildy (33), Bassiana (34), Biblíany (35), dále mučení Jana Sarkandra v Olomouci 1620 s l. n. a č. textem (36), mariánské obrázky z Dubu (37), proti moru, hladu a válce (38), škapulířový na plátně (39), Nanebevzetí (40), dále Dobrý Pastýř (41), hlava sv. Agaty (42), Tři králové (43), světcí František Seraf. (44), Helena (45), Josef Kupertinský (46), Tekla (47): ze signovaných rytin je zastoupena dílna Tscherningova, sv. Anna ve St. Vodě (48), uničovského Zeidlera sv. Antonín Pad. (49), z augšburských dílen Ph. A. Kilian, sv. Pavlína (50), I. A. Pfeffel, Alois Gonzaga (51), modré akvatinty Göze a Klaubera sv. František Xav. (52) a Ignác z Loyoly (53), bez udání provenience je kolorovaná rytina na pergameni sv. František z Pauly s dorsálním zápisem z r. 1654 z dílny J. Hubertiho (54) a koenečně typické klášterní drobnomalby P. Marie (55) a sv. Klára (56). V papírovém karminovém obalu (57) miniaturní rytiny a modlitby: mozaikový obrázek s nalepenými drobnými symboly (58), ústřížek počátku evangelia sv. Jana (59), rytina Pěti ran (60), tvořící obal rostlinných zlomků (61), modlitba proti zlu, tištěná v Palermu (62), v ní zabaleny rostlinné zlomky (63), text poč. evang. podle Jana (64), text Et Verbum caro factum est . . . (65), miniaturní rytiny sv. Agata (66), Tři králové (67), Ježíš – dítě (68), obr. Bičování v Misu (69), P. M. ve Steinbachu (70), světcí Jan Nep. (71), Ignác (72), František Seraf. (73), Anastázie (74), Antonín Pad. (75), František Solano (76), P. Maria (77), Jakub de Marcia (78). Dřevěná krabička polepená karminovým papírem (79), v ní předměty č. 80–105: křížky – dřevěný (80), cínový (81), pozlacený (82), zlomky voškových oválných barokní medailí sv. Filipa (83) a pap. Klementa XI. z r. 1714 (84). V papírovém obalu (85) svátostka malovaná na zlaceném plechu (86), zlac. med. Ignác z Loyoly/František Xav. (87), mosazný prsten (88), 3 papírové čtverečky úhlopříčně přeložené s textem Et Verbum . . . (89–91) a fragmenty rytiny obr. sv. Františka (92). V papírových obalech (93, 95, 97, 99, 101, 103) jsou odděleně uloženy rostlinné zlomky a semena (94), zrnka hlíny, písku a cihel (96), úlomky kostí (98, 100, 102, 104 – sv. Benedikt m.?). Bez obalu byl do krabičky vložen zlomek černé smůly (? 105). Mimo krabičku v papírových obalech (106) s textem z tiskárny

ve Znojmě (108), chomáče voskových zlomků (107), kadidlových zrněk a zlaté fólie (109). V dvojnásobném papírovém obalu z části listu fím. misálu (111) a palermském tisku jako č. 62 (112), převázaném nití (110), byla uložena šedivá hmota vzhledu hrubé plsti (113), osmihranná mosazná medailka (114) a papírový čtvereček analogický č. 89 (115).

7 SVÁTEK, I. c., str. 224–225.

8 Měst. arch. Olomouc, sb. pohledů 959/X, 23. Projekt jižního průčelí kostela sv. Kláry. Formát 574×350 mm. Die Kirchen deren Closter Jungfrauen St. Clarae in Olmütz, wie solche der Länge nach in der Vorburg-gassen zustehen kommen solle. Měřítko 25 vídeň. sáhů = 325 mm. Rýsováno jemně perem černou tuší, střecha červeně, stínováno šedou barvou, okrajové objekty ponechány v tužce. – Tamt., 959/X, 24. Projekt západní fasády kláštera klarisek. Formát 575×342 mm. Closter St. Clarae wie es in Hof von der Porten nach der Länge – die Kirchen aber der Breite nach – anzusehen kommen solle. Úprava jako předešle. – Tamt., 959/X, 25. Severojižní řez budovou kláštera klarisek a kostelem. Formát 575×350 mm. Profil oder Durchschnitt des Closters von A in B durch mitte des Gebeude, von der Statt-gassen bis in Zwinger. Profil zdíva červeně kolorován, ostatní úprava jako předešle.

9 Městský archiv Olomouc, Dudíkova sb. 12/III. Ke spisovému materiálu je přiložen nákres: Púdorys jižního průčelí starého a nového stavu kostela sv. Kláry, řez základy a horizonty náměstí a kostela. Formát 330×192 mm. V levém dolním rohu W. Beda mp. Orientace S, měřítko 12 sáhů = 169 mm. Staré zdivo kolorováno růžově, nové žlutě, terén hnědě. Materiál cituje např. A. NOWAK, Kirchliche Kunst-Denkmale aus Olmütz, II, Olomouc 1892, str. 32.

10 StA Olomouc, ACO, sign. H, kart. č. 59.

11 Měst. arch. Olomouc, sb. map a plánů 176/II, 18. Plán knihovny (býv. kostela sv. Kláry) bez záp. apsidy, s vých. traktem býv. konventu a přístavkem u jv. nároží. Přízemí. Formát průsv. papíru 464×387 mm. Orientace S. Zdivo kolorováno červeně, žlutě navrhované přístavky, červeně se šrafováním zdivo určené ke zboření, ostatní změny zeleně. I. poschodí na listu 450×390 mm, II. poschodí 480×390 mm, v obdobné úpravě. Na zvláštním listě vysvětlivky se zhlavím Festung Olmütz pro Anno 1808. Světlotisky všech čtyř listů, pořízené podle předchozích originálů (tehdy uložené v C. k. studijní knihovně v Olomouci), vidímované dne 22. 6. 1911, jsou uloženy pod sign. 206/VII, 94.

12 V. NEŠPOR, Dějiny university olomoucké, Publikace městského archivu v Olomouci číslo 3, Olomouc 1947, str. 192.

13 Tamt., str. 153.

14 W. MÜLLER, Geschichte der königlichen Hauptstadt Olmütz, Vídeň–Olomouc 1882, str. 483.

15 Statistická ročenka hlav. města Olomouce, sv. VII, Olomouc 1938, str. 419.

16 Tamt., str. 391.

Příloha č. 1.

Pamětní záznam, vložený do základního kamene budovy kláštera klarisek v Olomouci. Dat. Olomouc 22. srpna 1754.

In Nahmen der Allerheiligsten Dreyfaltigkeit, Gott des Vatters, Gott des Sohns, und Gott des Heyligen Geistes. Amen.

Untter Regirung Ihro Kaysser Königl. Mayestät Mariae Theresiae, hiessiger Landessfürstin und Frauen.

Demnach des Löbl. Jungfräulichen Closter Stieffts Sctae Clarae Clösterlichen gebeude Von auferbaung und Stiefftung Von der Heyligen Jungfrauen Mutter Clarae Selbst, Bies Heüntigen Tags (:Sey Gott dem Allerhöchsten unentlicher Lob und Dangk:) schon 504. Jahr gestanden durch so aber nicht wenigenzeith so Baufällig worden, also dass es unentbährlich, durch damahls Regirende Hochwürdigte Jungfrau des Klosters Abbitissin Agnes Schreüerin, samt ihr mit lebenden Vicarin Benedicta Pstinskin, mit nachgesetzten damahls mit lebenden geistlichen Jungfräulichen Schwestern, als.

Hochwürdigte Jungfrau

*Josepha Richartin.
Antonia Rzetowskin.
Paulina Zwekstätterin.
Cordula Wiskocziln.
Isabella Hottmarin.
Leopoldina Rühnin.
Maximiliana Feiglin.
Norberta Munierin.*

Lay Schwestern

Aloysia Glotzerin.
Carolina Einwaldin.
Nepomucena Pojakowskin.
Hortulana Schmidin.
Francisca Fritschin.
Joana Scholtzin.
Allexia Pawlowskin.
Bonaventura Schwegerlin.
Ignatia Hyllariussin.
Constantia Maullerin.
Augustina Zotzianin.
Clara Schubertin.
Bernarda Heffstreitin.
Angela Waimanin.
Barbara Bänderin.
Emerentiana Gerstin.
Theresia Glierin.
Rosa Küsslichin.

Einheitlich beschlossen worden, und in denen jetzo beschwehrten zeithen Nothgedrungenener hatt müssen zu erbauen ein anfang gemacht werden, und da mann den grundt hatt zu graben angefangen, hatt es sich der grundt in seiner Tiefe 2½ Klafftern jedoch Felssen gefunden, Biess zu dem ende dess Refectorii gegen der Stadt, Von Ende des Refectorii aber Biess zu der Eckhen in Hoff gegen der Stadt Von 7½ Klafftern Fast zugleich der Fliessenden March, jedoch auch Felssen, also das obwohlen der grundt so Tieff, so wahre doch die Freünde dass da Völlige Kloster auf felsen grundt gebauet worden. Gott gebe diessen Neüen gebeüde Fünfmahl Fünf hunderth Jahr zu stehen. Zu diesser zeith hatte dass Kloster ihre nachfolgende güther in gehabt alss Imi dass Dorf Dubann worinen ein Meüerhoff Von 34 st. Ründ Viech dann 900 stuckh Schaaff, nebst anderen wenigen gefliegel, und 300 Metzen ackher bau, einer Mühlen, und öehl.

IIIdo. Dass Dorf Czellechowitz. Worinen ein Breühaus, Meüerhoff Von 450 Metzen ackherbau, 60 st. Ründt Viech, wiessen ober, und untter der Placher mühlen, biess an der Hlossek Pusch.

IIIItio. Das Dorf Trzebtchein Von 400 Metzen ackher Bau, ein Meüerhoff, Von 32 st. Ründt Viech.

IVto. Dorfantheill Krönau Worinen 9. Halb Lahner Bauern 8. gärtler, nebst einer grossen wiessen, gleich untter der Dorf Huttung dann zweyen kleinen, welche die dassige gemeinde per 4 fr 30 kr Verzünset. Vto in dem Dorf Kürwein. Einen gantz lahner Bauer, dann hintter der dassigen Dorf Huttung ein stukh waldt per 300 Metzen gleich an der March Fluess, zu Sedlisko einen Viertler, dann 2 st wiessen und einen Bünen garthen. Inssl Laske gleich am der Stadt nebst Heüsslern, einen Meüerhoff mit 28. st Ründt Fiech 60 Metzen ackhern, und 3 st Wiessen. Zu Setsch hintter Ptin. Ein stukh waldt per 400 Metzen Von diessen allem hatt das Kloster nomine Contributionis Jährlichen geben müssen 810 fr Von Breühauss Trancksteüer 380 fr und Von jeden Vaas in die Stadt einführenden Bier an Consumozohl Von 4Er Vaas 1 fr n 15 kr Von Ein Einrigen Vaas Wien 6 fr, Von ein Metzen waitzen 3 kr Von 1 Metzen waitzen möehl 15 kr, Von 1 Metzen Khorn 2 kr Von Ein Metzen Khorn Möehl 8 kr Von Ein Metzen görsten 1 kr Von Ein Metzen Hiersch 3 kr Von dergleichen Hiersch Kasche 16 kr Von 1 Met. graupen 16 kr Von griess 16 kr.

Das getreide hatt zu diesser zeith in werth gestanden, der Metzen waitzen zu 1 fr 27 kr Khorn zu 1 fr 6 kr gürsten zu 57 kr Haaber zu 45 kr, arbess zu 3 fr, linssen zu 3 fr hiersch zu 1 fr 36 kr. Diesses gebeüde hatt damahls Verwaltender Klöster Sae Clarae Württschafftssambtmann Johan Libor Kniže in Besorgung anvertrauter gehabt der Bau Meister wahre Mathes Kniebandl, untter gewiesser Dirigirung Ihro gnaden Herrn Ingenieurs Majors Von der Ollmützer damahls wirklich in Bau stehender Festungs Fortification. So geschehen Ollmütz zu Ehren Gottes und Heyl. Jungfrauen Mutter Clara den 22. augusti In Jahr Christi 1754.

L. S.

Agnes Schreyerin der Zeit
Abbtissin

Notandum zu dissen anfang des gebeüdes haben von der oberin an sammentliche Jungfrauen geistliche zügl und Steiner zugeführet, welche gebeüde mit 5100 fr zubauen angefangen und weither auss lauther Vorsichtigkeith gottes zumahlen darüber nichts Vorräthiges Von gelde wahr, gott helfe der allerhöchste mit seiner Vorsichtigkeit weither.

Příloha č. 2.

Seznam hodnostářů, vložených do základního kamene kláštera klarisek v Olomouci z r. 1754.

*Sub Regimine Sanctissimi Papae Nostri Benedicti XIV.
Cardinalis S: R: C: Ferdinandi de Trojer Episcopi Olomucensis.
Posuit lapidem Fundamentalem hujus Monasterij ad S. Claram.
Eximius Pr: Magister Philippus Benitius Schwartz actualis Minister Provincialis adexant.
Diffinitores.
Eximius Pr: Magister Matheus Jasche.
Eximius Pr: Magister Wolfgangus Burger.
Eximius Pr: Magister Adolphus Medelski
actualis Quardianus Olomucij.
Confessarij.
Pater Magister Virgilius Grappe.
Pater Norbertus Gebuhr.
P Gabriel Polzer Proalis emeritus.*

Vlad. Strnad — Rad. Sládek

NÁLEZY SÁDROVCE V OLOMOUCI

Sádrovec, přirozený síran vápenatý, krystalovaný se 2 molekulami krystalové vody: $\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$, jehož krystaly bývají poměrně hojné v jílovitých neogenních sedimentech, nebyl dosud ověřen přímými nálezy v Olomouci. Teprve rozsáhlé sondážní práce, prováděné Stavoprojektem v Olomouci na parcelách sídliště „Třetí pětiletka“ (plocha mezi Novou Ulicí a třídou Míru) v r. 1960, přinesly jasno v otázce jeho výskytu. Celé území v okolí Neředína je tvořeno neogénem tak, jak je zachyceno na běžných geologických mapách (nehledě k nepatrným erozním reliktům sprašových návějí a sprašových hlin), avšak zdejší neogén lze rozčlenit do nejméně dvou výrazných celků: pod vrstvou těžké černé povrchové humosní vrstvy, která na zemědělsky obdělávaných plochách dosahuje mocnosti až 1 m, následuje nejprve souvrství pestrébarevných (žíhaných) šedých a hnědých jílu s proplásky (mocnost 2–3 cm) a čočkami jemných, většínou rezavých písků o mocnosti 3–5 m, a teprve pod tímto souvrstvím jsou

vlastní šedé tortonské jily se shluky poměrně drobných, avšak docela hojných krystalů sádrovce. Do jisté míry lze tak sádrovce použít jako ukazatele stáří a marinního původu jinak těžko rozlišitelných jílu. Pokud jde o pestrobarevné jily, je jejich rezavá a hnědá barva způsobena kysličníky železa, které se vysrážejí zejména v písčitých vložkách s vodou pod mírným tlakem. Toto souvrství, které někdy obsahuje i zbytky mořské fauny, avšak vždy toliko v úlomcích, podlehl na mnoha místech soliflukčním pohybům (mimo vlastní přeplavení vodami s největší pravděpodobností sladkými), při čemž sádrovcové krystaly zanikly. Je prokazatelně mladší, než skutečný původní marinní torton, avšak starší, než patrně nejstarší terasy šterkopíské říček, které tudy kdysi tekly (potok Povelka aj.). Spolu se sádrovcem lze vedle mikrofauny zastihnout obvykle i misky ústřic, příp. i zbytky jiné fauny, a to zejména tam, kde silně členitý povrch kulmu pod tortonem vystupuje blíže k povrchu dnešnímu.

Sádrovcové krystaly tvoří někdy i 25 proc. obsahu vzorkovnice. Je zajímavé, že se vyskytují v usměrněných polohách, obklopených vrstvičkou modrošedého jílu, který ostře hraničí s ostatní hmotou jílu zbarveného šedohnědě vysráženým limonitem. Jeho jinak bezbarvé krystaly jsou většinou zakaleny jílovitou příměsí a drobnými uzavřeními, takže mají šedou až žlutavou barvu. Jsou vesměs drobné a nejvýše dosahují kolem 10 mm velikosti. Jejich habitus je převážně čočkovitý, časté jsou také shluky nedokonalých krystalků, seskupené v růžicovitě agregáty. Pro nedokonalý vývin krystalů lze těžko zdejší sádrovec krystalograficky identifikovat. Zatím lze pouze konstatovat, že jde o krystalové jedince nebo i srostlice, které byly vystaveny leptacím a rozpouštěcím vlivům vodního prostředí, takže jejich plochy a hrany jsou vesměs zaoblené. U větších krystalů, jež jsou čočkovité podoby následkem vývinu zadního orthodomatu, není patrné krystalové omezení vůbec, pouze některé drobnější čočkovité krystalky jeví ještě zachovalé omezení: klinopinakoid b (010), klinodoma l (111), základní hranol f (110) a zakřivená plocha zadního orthodomatu. Akcesorické nerovnosti pokrývající povrch krystalů, zřejmě vzniklé rozpouštěním, jsou velmi různé. Většinou se však jeví jako jamky nebo hrbolky různé velké. Poměrně nejodolnější plochou vzhledem k rozpouštěcím vlivům se zdá být klinopinakoid. Tato plocha je na krystalcích vesměs nejlépe zachována. Případným získáním vhodnějšího materiálu bude možné podrobit sádrovcové krystaly z Olomouce dalšímu mineralogickému výzkumu.

Jako doklady jsou ve sbírkách mineralogického oddělení olomouckého muzea sádrovce ze sond (první číslo sondy, v závorce ověřená hloubka): 186 (3–8 m), 183 (5,60–8,00), 161 (4–6 m), 163 (5,20–6 m), 164 (5,30–6 m), 162 (2,20 až 6 m), 174 (3–3,50 m), 184 (2,10–6 m), 187 (2,70–8 m), 181 (2,40–6 m).

B. Eliáš

MORAVSKÝ HAVLÍČEK

Bezděky jsem se zabral do oněch dob mládí svého, kdy za kruté vlády Bachovy, za ospalosti národní zvláště u nás na Moravě surovosti všech vládních orgánů podporované, za dob utiskování jazyka našeho ve školách, jako nějakým zázrakem ve mně a družích ve škole vzbuzena byla jiskra lásky k národu... přičiněním muže, jemuž velký počet Moravanů se mnou do smrti k díkům zavázán jest za protuzení ze spánku smrtelného, v nějž by nás byla navždy ukolébala dobře vymyšlená pedagogika...

Tu to bylo, právě pod onou košatou lípou, kde za krásného večera letního asi 20 spolužáků mých, mladíků sotva šestnáctiletých, v svatém úmyslu se bylo se mnou sešlo, abychom sobě jak oni vlastenečtí Švýcaři na Rütli návodem Tellovým přísahali vespolek, že věrni národu svému zůstanou, každý v povolání svém co nejhorlivěji pracovati budeme, že se v čas potřeby i mučenníky za blaho národní státi chceme a pakli kdo z nás proti přísaze nám se zpronevěří, přátelství naše provždy ztratí a za zrádce se vyhlásí...

Řada plamenných, o bystrém duchu a důkladném studiu svědčících článků, vlastenecké i satirické básně a široce koncipovaná torza románů i filosofické aforismy vedle novinářských reportáží jsou životním dílem Františka Jaroslava Kubíčka, před sto roky v šedesátých letech vedle Aleše Balcárka nejnadanějšího a vedle Ohéřala nejvýznamnějšího moravského žurnalisty a spisovatele, který právem zaslouží označení moravský Havlíček, pro mnohé překvapivě shodné rysy povahy, díla, boje i tragického osudu s velkým českým novinářem, jehož neohroženost nadchla i studenty na olomouckém gymnasiu a inspirovala je k nadšené přísaze na historické půdě olomouckého Hradiska, k přísaze, která určila životní dráhu moravského žurnalisty.

Energická, ostře řezaná tvář mladého muže v čamaře na nás zírá z vybledlé daguerrotypie. Ostrý pohled, žalářováním a strádáním pohublé rysy. Jeho osudy jsou zároveň poučnou kapitolou z dějin politického a kulturního života na Moravě před sto lety.

Málo se ví o činnosti žurnalistů v minulém století na Moravě. Zde byla germanizace prudší, třídní a kulturní útlak intenzivnější, města měla německou správu, byť i uměle udržovanou, vláda dovedně využívala všech rozporů k odcizování Moravy Čechům a podporovala všechno, co bylo separatistické vzhledem k Praze a centralistické vzhledem k Vídni. Pokroková žurnalistika měla těžký úkol v nepříznivějších podmínkách, měla mnohem více nebezpečí a úskalí, mnohem méně spojenců než pražská. Šedesátá léta minulého století, doba počátku ústavního a spolkového života, nebyla žádnou idylou pro náš lid na Moravě. Národnostní a třídně politické uvědomění rostlo pomalu v těžkých bojích. Vlastenectví Moravanů mělo začasť ráz sentimentálně romantický; olomoucké almanachy a první české časopisy na Moravě jsou již zapomenuty nebo předmětem nejspeciálnějšího studia. A přece jména Aleše Balcárka, V. K. Šembery, I. Wurma, Jana Havelky a jiných publicistů znamenala mnoho jako dnes uznávaná vědecká jména Brandl, Wankel, Bartoš, Prasek, Kosina. Chtěl-li básník a spisovatel mluvit k lidu, musil se stát žurnalistou, aby dosáhl publicity.

František Jaroslav Kubíček ze Smržic u Prostějova, první český novinář na Moravě žalářovaný na základě tiskového zákona, stejně jako jeho velký vzor Havlíček neohroženě tepal kvůli vídeňské vládě, nikoliv již Bachovy, ale Schmerlingovy, neohroženě informoval veřejnost v tisku, usiloval o větší uvědomělost a o vzdělání širokých mas lidových na Moravě, komentoval jako zpravodaj události v parlamentě a ve veřejném životě vůbec. Jako pokrokový novinář nebyl vázán třídní příslušností a mandátem k liberální buržoazii jako Havlíček a mohl tím odvážněji všimati si života nejen politického, nýbrž i hospodářského, zejména třídně politických příčin zbídačení moravského lidu ve městech i na venkově. S Havlíčkem jej spojují i stejné zásady federalistické, oproti Havlíčkovi si všímá víc hospodářských otázek a postavení pracujících a průkopnický informuje veřejnost např. o snahách prostějovských tovaryšů domoci se odborných řemeslnických škol.

Narodil se ve Smržicích 14. září 1838, studoval na filosofické fakultě v Olomouci a ve Vídni a byl žákem prof. Miklosiče a Šembery. Ve Vídni redigoval almanach české inteligence vídeňské *Dunaj*. Svědomitě se připravoval k dráze novináře. Snažil se získat co nejrozsáhlejší vzdělání, učil se pilně cizím jazykům, zejména francouzštině, angličtině a italštině a ze slovanských jazyků hlavně polštině a spolu s ostatními pokrokovými živly šířil sympatie k tehdejšímu hrdinskému boji Poláků za svobodu v roce 1863 vzdor opatrnickví a západnictví tehdejších měšťanských vůdců národa, sympatizujících s reakčním carismem, tehdy spojencem Vídně.

Byl redaktorem časopisu *Moravská Orlice* a jeho četné příspěvky, v nichž věnoval pozornost hlavně Hané a jejím městům Olomouci, Prostějovu, Kroměříži, Vyškovu, básně a románové pokusy se zdařilými povídkami, jsou roztroušeny v časopisech *Hvězda*, která vycházela v Olomouci, v *Národních listech*, *Zábavných večerech*, *Vose* a jiných satirických časopisech, *Pražských novínách* aj.

Těžká plicní choroba ho přinutila zanechat studia a léčit se v Rožnově pod Radhoštěm. I v lázeňském prostředí se nezapře reportér a spisovatel s bystrými realistickými postřehy. Z lázní sleduje český veřejný život a publikuje fejetony o lázeňském životě.

František Jaroslav Kubíček
(1838—1865)

Soudní stíhání mu vynesl odvážný úvodník „Úpadek našich domácích řemesel a jeho původ“ v č. 100 olomouckého *Moravana*. Byl to první tiskový proces na Moravě podle § 65 a konal se v Olomouci 12. srpna 1863. Kubíček byl souzen spolu s profesorem reálky Ž i r o v n í c k ý m a statečně se u soudu hájil. Žádal především českou jednacím řeč a dokazoval na faktech tehdejšího zbídačení pracujících, jak právě nástup cizího kapitálu rdousí řemeslo a zbídačuje proletariát, jak třídní útlak souvisí s bojovným nástupem německé velkoburžoazie na Moravě vedené nechvalně známým poslancem G i s k r o u, jak snahy centralistické a germanizační znamenají nejen politické nebezpečí, nýbrž i hospodářské. Nešlo o nějaké nacionalistické fráze a uplatňování zásady české buržoazie „svůj k svému“. Kubíček navrhuje zřizování řemeslnických škol zejména při reálkách, družstevní svépomoc drobných výrobců a zaměstnanců, zakládání „půjčoven a spolků na vzájemné kupování a společné prodávání výrobků ve společných krámech... zaopatřování práce při státních neb zemských a obecních stavbách...“

Proces byl tehdy senzací. Obžalovaný nebyl u olomouckého soudu uznán vinným v plném rozsahu, pouze za jeden z uveřejněných dopisů a za obhajobu v pražských listech byl odsouzen k 14 dnům vězení, ale zemský soud zrušil tento rozsudek a odsoudil Kubíčka pro zločin pobuřování a ohrožování veřejného pokoje na 6 měsíců žaláře a první trest snížil na 8 dní. Nejvyšší instance snížila trest na tři měsíce a Kubíček dostal 12. února 1864 zaopatření v Brně na Cejlu. I odtud psal vtipné reportáže o poměrech v rakouských věznicích a když 12. května vyšel z vězení, jeho četní přátelé ho večer „vřele uvítali.

těšice se z toho, že šťastně přestál žalář a že opět bude moci věnovat služby své vlasti a národu", jak psala *Moravská Orlice*. Po propuštění se zotavoval ve Smržicích a v lesích na Kosíři a opět se vrhl do novinářské práce. Nový záchvat choroby přišel v lednu 1865 a 17. února 1865 Kubiček umírá na tuberkulózu plic. Moravská pokroková a vlastenecká veřejnost měla zájem o nepodadného a nesmiřitelného nepřítele zpátečnictví a odrodilectví. Olomoucký *Našinec* informoval zprávami redaktora Černocha pravidelně veřejnost o průběhu choroby oblíbeného publicisty a později o jeho pohřbu. Pohřeb vedl sám Ignác Wurm, rakev doprovázelo osm českých techniků a osm českých typografů s hořícími pochodněmi. Mezi věnci byly dva předmětem pozornosti: vavřínový s trikolorou slovanskou od přátel a myrtový od českých dívek. Účastníků pohřbu bylo hodně, zejména z vrstev drobných řemeslníků, rolníků a tovaryšů. Pohřbu se zúčastnili i představitelé českého veřejného života na Moravě.

Kubiček byl novinářem tělem i duší. Havlíčkův obraz měl v redakci nad svým stolem a směle se hlásil k odkazu svého učitele: „*My jsme cepy ze železa / postrach centralistů, / s námi nejsou žádné žerty, / my jsme schmerlingistů. / Sotva se kdo opováží / sáhnout na korunu, / směle mu hned zahrajeme / na basovou strunu ... / U nás nemá nikdo pardon / ať je třeba z našich, / pochybí-li, hned dostane / jako X. (tj. císař) ve Vlaších, / neboť máme Havla péro, / každý polovicu, / Havel tepal bachovinu / a my šmerlingicu / (to je Schmerlingovu vládu). A z básně „Při měsíčku“: ... Svítí, svítí, měsíček / trojnásobnou mříží, / zvědavě se dívá sem, / co mě to dnes tíží. / Ach můj milý měsíčku, / starý kamaráde, / jak se ten tvůj bleďý zrak / v dušu moju krade! / Máš-li mě však ještě rád, / ty poutníčku bleďý, / zajed' honem do Vídně / k pánům na výzvědy. / Pakli že tam někdy zviš, / že Antoška (tj. ministerského předsedy) není, / poleť mi to povědět / v žalář bez prodlení. / A já potom nebudu, / věř mi, truchlit více, / budu sedět vesele / ještě dva měsíce.*

Jeho „Písně naší žurnalistiky“ (*Národních listů, Hlasu, Národa, Moravské Orlice* a satirických novin *Blesku, Biče, Vosy, Břejlí a Ječmínka* aj.) mají ostrou havlíčkovskou notu, švih a vtip. Listujeme-li v starých číslech novin, vycházejících na Moravě před sto lety a čteme-li úvod k výboru z Kubičkových prací vydaných Miloslavem Hýskem ve Světové knihovně a Hýskovu stať v *Literární Moravě* 1849—1885, nemůžeme souhlasit s povýšeným Hýskovým despektem k básnickému jazyku moravského Havlíčka, jemuž Hýsek vytýká přílišný pathos a těžkopádnost. Pravdu má snad u prvních studentských pokusů, avšak začte-li se do těchto veršů milovník poezie a dějin Moravy a nikoliv povýšený pozitivistický literární historik, nemůže neuznat vzlet myšlenek, obraznost a nadšení mladého básníka („Písně mé“, „Na Dunaj“, „Svatoplukův meč“). Zcela určitě ocení čtenář, zvláště když je informován o tehdejších poměrech na Moravě, ostré pero satirika s veršem často plynulejším než je Havlíčkův. Týká se to zvláště zlomku satirické skladby „Rozesmaliáda“, „velezajímavé básně“ na Kubičkova protivníka Bedřicha Rozehnal, představitele kulturního a politického zpátečnictví, na typ nedouka bez jakékoliv odborné a mravní kvalifikace, avšak s nesmírnou ctižádostí ve veřejném životě. „Arimin“ je satira na příslušníky kariéristické poněmčené vrstvy maloměšťáků českého původu, ochotné pro osobní vzestup a slávu velkoněmectví obětovat všechno. Je to satira zesměšňující vyškovského odrodilce Františka Pláčka, kterému se nezdařil pokus vychovat ze syna přísně nacionálního buršáka.

Prozy Kubičkovy jsou často rázu autobiografického — vůbec dovedl osobních zážitků využít umělecky. Povídky „Láska a přátelství“, „Bětulinka“ aj. mají za námět lásku k hezkému děvčeti z Hané, povídka „Návštěvenka“ je veselé vyprávění o odhalení nepravého aristokrata. Romány „Ušlechtilé duše“, „Meta-morfoza života“ a „Přímé povahy“, otiskované v *Moravské Orlici, Hvězdě* a *Zá-*

bavných večerech jsou velké fragmenty, jejichž širokou koncepci již autor nezvládl. Líčí svět aristokracie, život vyšších kruhů a jejich duchaplné zábavy, postavy boje Slovanů za svobodu. Měl velké sympatie k Černohorcům i Polákům a polský národní hrdina Lukaszynski vystupuje v „Ušlechtilých duších“ spolu s lidovými postavami z Moravy, jež dorůstají heroické velikosti a mravní vznešenosti, s níž kontrastuje nízkost odpůrců.

Nejcennější jsou Kubičkovy fejetony a úvodníky o aktuálních otázkách nejen politických, ale i kulturních, o problémech české university na Moravě, o nutnosti českého divadla národního a podpoře ochotnického ruchu v moravských městech.

Moravu miloval celým srdcem, snažil se, aby lid moravský poznal vlastní cenu (Prostonárodní básnictví na Moravě), byl vzdělaný a uvědomělý. Jak se mluvilo r. 1860 v Prostějově, stůž zde malá ukázka, zachycená reportérem:

„Honzíku! Hoste haint den Francek ségn? — Nein, fotrle. On šel na posvícení do Klenovic.“

Nebo ještě lépe:

„Vos ist hait' in Tiatr? — Lumpáci bagavondi (Lumpaci vagabundus), ešli se nemělím.“

Ale proti takto mluvícím maloměšťákům, kteří chtěli udělat z Prostějova „Frankfurt in der Hanna“ stojí u Kubička počátky pěveckého spolku v Prostějově, uvědomělost tovaryšů toužících po vzdělání, vlastenecká hrdost prostých lidí.

Pravděpodobně podle Nerudy, tvůrce fejetonu pražského, vytvořil Kubiček vtipný a živý fejeton brněnský. Je plný humoru a boje proti tzv. „brňáctví“, národní netečnosti, prospěchářství, šplhounství, byrokratům, zpátečnickům, proti přeceňování německého vzdělání a kosmopolitní výchově dětí. (Brněnské báje v *Moravské Orlici*.)

Zde malá ukázka z fejetonu, jak se před sto lety bavily dospívající dívky:

„Bonjour Julie!“ — „Bonjour Ernestine!“ *Kde jste byly včera večer?*“ — „Byli jsme všichni s bratránkem poručíkem v divadle. Dával se krásný kus Ilo-doardo Vüprahal a já jsem se výborně bavila. Ach krásných tam bylo včera toilet z brusu nových, ještě Paříži páchnoucích.“ — „Nových? Jak? Kdo je měl? Kdo je šil? Byla tam také baronka X., co s tím setníkem koketuje?“ — „Sestro milá, neuvěříš, jak svědčil baronce X. klobouk à l'Eugénie podle výkresu v Bazaru (módní časopis)?“ — „Apropos! Ty čteš snad také ten krásný román *Der Unverwuestliche* od Himmela? Co říkáš tomu charakteru Virginie, že tak statečně cnot svou zachovala?“ — „Ach, to jest božské, to jest klasičké. Mamince čtu ten román nahlas a obě jsme se v tom srovnávaly, že Ferdinanda co svůdník zasluhuje toho, že jej Virginie potom otrávi...“ atd.

Prozatím tedy jen tento úryvek, který jsem vám věrně podle stenografických zpráv v českém překladu podal... (Z *Brněnských bájí*.)

A to je podnětem k úvaze na tehdejší dobu odvážné, k úvaze o potřebnosti náležitého vzdělání pro ženy, dříve než si to vynutí samy, dřív než „nějaké Vlasta v čele pluku krásek srdnatých“ řádné dívčí vzdělání vymůže. A to bylo psáno roku 1862! Již tehdy bystře rozeznával důležitost vzdělání pro dívky, obrátil se k moravskému studentstvu a ve fejetonu „Na Marxově hřbitově ve Vídni“ uvažuje nad Kollárovým hrobem o naší vzájemnosti s utlačovaným národem slovenským, s jehož představitelem dr. M. H u r b a n e m a štávníckými akademiky se setkával s ostatními svými přáteli na Buchlově a směle mluví o tom, co teprve budoucí století uskutečnilo — o společném životě obou bratrských národů. A poslední jeho referáty z vídeňského parlamentu podávají se vší vážností odpovědného a pokrokového novináře zprávy o státoprávních bojích na půdě říšské rady.

Vlny zapomenutí se valí nad lidskými osudy a řečí stesku, hrdosti a naděje hovoří k čtenáři řádky a verše dávno zapadlé. Zapadl i brněnský hrob a pohřbil bouřlivé tužby a naděje a nezkrotné nadšení mladičkého básníka a novináře, jenž ukázal svým dílem a životem, že tisk, zvláště náš tisk v počátcích národního a politickohospodářského uvědomování moravského lidu jako každý boj má své hrdiny a mučedníky.

Bohumil Š u l a

DŘEVINY V ZÁMECKÉM PARKU VE VESELÍČKU (okres Přerov)

Zámecké parky, které provázejí většinu našich zámků, mají také často svou vlastní a zajímavou historii, právě tak jako zámecký objekt sám. A jako on, ztratily i parky dnes svou izolovanost a staly se majetkem lidu, nás všech. Zámecké parky nejsou v našem socialistickém státě přepychem, nejsou ani přežitkem; mají svůj význam, a to nejenom estetický, nýbrž i zdravotní a hospodářský.

V plné míře to platí o zámeckém parku ve Veselíčku, který je dík odbornému ošetřování zahradníka Václava Maurice a dík pochopení státního dětského domova (jako uživatele objektu), v dobrém pořádku. Park ve Veselíčku zasluhuje však pozornosti nejen pro svou vnější úpravu, ale též pro dosti značné druhové bohatství; téměř 80 druhů dřevin, ve formě stromové či keřové, představuje stavební kameny tohoto parku (jednotlivých exemplářů je samozřejmě daleko více, některé druhy jsou zastoupeny v početných skupinách — zejména okrajové, krycí dřeviny). Třeba ovšem říci, že se tu nesetkáváme s druhy vzácnými, s druhy jedinečnými z hlediska dendrologického. Většinou jsou to běžně se opakující cizokrajné druhy, jak je známe z jiných parků a zahrad, nebo jsou to více méně obvyklé různé zahradní formy nebo konečně domácí dřeviny. Naproti tomu jsou zde však některé exempláře významné svým stářím a dokonalým, zdravým vzrůstem. Z těchto, jakož eventuálně i z jiných jedinců a druhů bylo by záhodno získati semena příp. řízků k pěstování dřevin pro účely ozeleňování našich sídlišť a pro doplňování sadových a okrasných porostů ve městech, při kulturních a památkových objektech, u hřišť atp.

Zámecký park ve Veselíčku má rozlohu 15,1280 ha. V parkovém porostu převažují stromy nad formami keřovitými a listnaté nad jehličnatými. Z jehličnatých jsou to:

Jedle ojíňená - *Abies concolor* LINDL. et GORD.; vyskytuje se tu i v zahradní formě - *var. fastigia hort.*; jedle balsámová - *Abies balsamea* MILL., dále jedle japonská - *Abies homolepis* SIEB. et ZUCC. strom ve stáří ca 70 let, jedle nordmannova - *Abies Nordmanniana* SPACH a jedle španělská - *Abies pinsapo*.

Kromě našeho smrku ztepilého, který tvoří celou skupinu, jsou tu i 2 odrůdy tohoto smrku, a to *Picea excelsa* LINK. *var. pendula* JACQ. et HÉRINCQ. a *P. excelsa var. viminalis* CASPARY, a další druh - smrk sitka, *Picea falcata* VALCK-SURIN (= *P. sitkaensis* MAYR).

Zastoupen je i náš modřín opadavý - *Larix decidua* MILL. *subsp. europaea* DC.

Z cypřišků je to c. lawsonův - *Chamaecyparis Lawsoniana* PARL. *var. erecta viridis hort.*, velmi pěkný exemplář ve stáří 150—200 let, a tentýž druh ve *var. robusta glauca hort.* Dále cypřišek tupolistý, *Chamaecyparis obtusa* SIEB. et ZUCC. *var. nana* CARR. a cypřišek hrachonosný, *Chamaecyparis pisifera* SIEB. et ZUCC. *var. plumosa* BEISSNER.

Borovice jsou tu v 5 druzích: naše borovice kleč, *Pinus mugo* TURRA a borovice černá, *Pinus nigra* ARNOLD (též ve var. *austriaca* ASCH. et GRAEB.), dále severoamerická borovice těžká, *Pinus ponderosa* DOUGL., vejmutovka, *Pinus strobus* L. a borovice heldreichova, *Pinus Heldreichii* CHRIST.

Z ostatních jehličnatých je dosti hojně zastoupen tis červený, *Taxus baccata* L., a to i ve var. *glauca* CARR., dále jalovec virginský, *Juniperus virginiana* L. a jalovec chvojka, *Juniperus sabina* L. Ve více exemplářích je tu pěstován zerav západní, *Thuja occidentalis* L., i ve var. *variegata* WEST (= var. *argentea* CARR.). Douglaska tisolistá, *Pseudotsuga taxifolia* BRITT., tsuga kanadská, *Tsuga canadensis* CARR. a pozornosti zasluhuje i přibližně 50letý exemplář jinanu dvoulaločného, *Ginkgo biloba* L.

Z listnatých dřevin mnohé druhy mají funkci krycí, tj. tvoří kulisu okrajovou, nebo slouží jako živý plot. Jako krycí dřeviny jsou převážnou většinou druhy domácí, jako javor mléčný, *Acer platanoides* L., babyka, *Acer campestre* L., habr obecný, *Carpinus betulus* L., jírovec koňský, *Aesculus hippocastanum* L., dřín obecný, *Cornus mas* L., líska obecná, *Corylus avellana* L., brslen evropský, *Evonymus europaeus* L., jasan ztepilý, *Fraxinus excelsior* L., ptačí zob obecný, *Ligustrum vulgare* L., zimolez obecný, *Lonicera xylosteum* L., pustoryl obecný, *Philadelphus coronarius* L., dub letní, *Quercus robur* L., trnovník bílý, *Robinia pseudoacacia* L., bez černý, *Sambucus nigra* L., bez červený (hroznatý), *Sambucus racemosa* L., pámelník hroznatý, *Symphoricarpos racemosus* MICHX., šerík obecný, *Syringa vulgaris* L., lípa malolistá, *Tilia cordata* MILL., kalina obecná, *Viburnum opulus* L. a různé druhy ostružiníků a růží.

Mnohé z uvedených druhů rostou ovšem v architektonickém řešení parku i jako solitéry, často i v různých odrůdách a formách. Jsou to: *Acer platanoides* var. *globosum* NICHOLS; jeden ze stromů javoru mléčného je exemplář přibližně 100 let starý. Podobně v odrůdách tu nacházíme dřín, *Cornus mas* L. var. *argenteomarginata* SCH., solitérní jasan *Fraxinus excelsior* L., var. *pendula* LOUD., dále dub, *Quercus robur* L. var. *concordia* KIRCHN., *Q. robur* L. var. *fastigiata* LAM. Některé stromy lípy malolisté jsou ve stáří kolem 150 let.

Jako dekorativních i formačních prvků k vytvoření žádoucího parkového útvaru bylo použito dále těchto druhů: javor japonský, *Acer palmatum* THUNB., f. *rubrocarpum* (= *A. rubrum* L. f. *coccineum* KIRCHN.), břiza bílá, *Betula alba* L., též ve f. *pendula* SCHN., sazaník, *Calycanthus floridus* L., kaštan jedlý, *Castanea vesca* GAERTN., katalpa trubačovitá, *Catalpa bignonioides* WALLT., křehovětvec žlutý, *Cladrastis lutea* KOCH., hloh obecný, *Crataegus oxyacantha* L., kdoulovec lahvovitý, *Chaenomeles lagenaria* KOIDZ. (= *Cydonia japonica* PERS.), trojpek drsný, *Deutzia scabra* THUNB. ve skupině s tavolníky, pustorylem a weigelií, *Philadelphus coronarius* L., *Ph. virginialis* REHD., *Spiraea* div. spec., *Weigela florida* DC.; dále hlošina úzkolistá, *Elaeagnus angustifolia* L., buk obecný, *Fagus sylvatica* L., var. *atropurpurea* KIRCH. a var. *pendula* LOUD., dřezovec trojtrnný, *Gleditsia triacanthos* L., svitel latnatý (?), *Koelreuteria paniculata* LAXM., kolkwitzie krásná, *Kolkwitzia amabilis* GRAEBN., liliovník tulipánokvětý, *Liriodendron tulipifera* L. ve dvou jedincích, zimolez tatarský, *Lonicera tatarica* L., platan východní a pl. západní, *Platanus orientalis* L., *P. occidentalis* L., několik druhů dubů — d. čárkolistý, *Quercus phellos* L. var. *latifolia* (exemplář ca 150letý), d. zimní, *Q. sessilis* EHRH., d. severní, *Q. borealis* MICHX. f., d. bažinný, *Q. palustris* MUENCH. a *Q. pseudoturneri* SCHNEID. z příbuzenstva dubu letního, pěnišník, *Rhododendron* (bližší určení ještě třeba provést), přibližně 100letá ruj obecná, *Cotinus coggyria* SCOP. (= *Rhus cotinus* L.), škumpa ocetná, *Rhus typhina* L., růže bedrníkolistá, *Rosa spinosissima* L. a více druhů růží, které bude nutno určit v době květu, resp. ve výhodnějších vývojových stádiích, podobně jako ostružiníky a tavolníky,

Spiraea div. spec. Zastoupeny jsou ještě druhy trnovník huňatý, *Robinia hispida* L., jerlín japonský, *Sophora japonica* L. var. *pendula* LOUD., šeřík čínský, *Syringa chinensis* WILLD. var. *parviflora*, tušalaj, *Viburnum lantana* L., wistarie křovitá, *Wistaria frutescens* (L.) POIR.

Kromě některých již zmíněných starších exemplářů jsou tu ze starých stromů ještě líska turecká, *Corylus colurna* L. ve stáří cca 80—100 let, ani 150letá lípa velkolistá, *Tilia platyphyllos* SCOP. a přibližně stejně starý jilm vysoký, *Ulmus campestris* MILL.

Soupis byl proveden během června a července 1957.

Josef S k u t i l

KAREL ABSOLON A OLMOUC

Profesor dr. Karel Absolon, který zemřel v Brně 6. 10. 1960, byl po celý život v úzkých vztazích k olomouckému muzeu a proto je nutno vzpomenout jeho úmrtí i v našich Zprávách. Připomeňme jen, že jeho děd Jindřich Wankel (1821—1897) a strýc Jan Havelka (1839—1886) byli spoluzakladateli Vlasteneckého muzejního spolku a redaktori prvních ročníků jeho Časopisu. K. Absolon již jako student prožil u nich v Olomouci, jak často s hlubokým dojetím intimně vzpomínal, nejkrásnější chvíle svého mládí a zde vyrostly také v olomouckém prostředí první kořeny jeho pozdějších zájmů jak přírodovědeckých, tak i archeologických a slovanského nadšení. Od „otce moravské archeologie“ J. Wankla, kterého K. Absolon v pravém slova smyslu zbožňoval, přejal pak záhy osiřelý K. Absolon, který sám pocházel z Boskovic (16. I. 1878), v pravém a také nejširším slova smyslu odpovědně dědovo moravské dědictví, aby je pak pod zemí i nad zemí kriticky a evropsky rozpracovával a v duchu pokroku doby dobudoval. Tak jako moravská vlastivěda dluží, bohužel, dodnes kritickou monografii Wanklovi a jeho dcerám — etnografkám, monografii, která by zaujala značnou část moravského kulturního vývoje druhé polovice minulého století, tak bude jistě věnována i K. Absolonovi monografie, která bude líčit v rámci evropském obsáhlé údobí vývoje jak moravské speleologie, tak i pleistocenní archeologie, neboť rodina Wanklova pokryla v tomto ohledu celou Moravu v pravém slova smyslu slávou, stkvící se před světem. K. Absolon se účastnil v prvním desetiletí tohoto století, tedy již po odchodu Wanklově, práce v Časopisu Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci a jako dvaadvacetiletý badatel zde líčil r. 1900 výzkum spodního patra Sloupských jeskyní; referuje zde současně vícekrát o biospeleologických nálezech, o staré topografii Rasovny, o svých pracích mladečských, kritizuje několikrát práce Procházkovy a jako muzejní praktik píše o principech všeobecné muzeologie (1909). V čilém styku s olomouckým muzeem zůstává K. Absolon i po první světové válce, když — přejav v Moravském muzeu sbírky Maškovy a Křížovy — začal velké výkopy v Předmostí, v Dol. Věstonicích, v jeskyni Pekárně aj. I dále se zajímá stejně jako o muzeum, tak o nálezy hranické a o nálezy v Dubicku. Přípravuje velkou monografii o Předmostí, používal K. Absolon starých Wanklových nálezů z našeho muzea, což byly Absolonovy poslední styky s naším ústavem, když před tím při založení university olomoucké, ventiloval i otázku, neměla-li by tato universita nésti jméno Wanklovo. Trvaly tedy styky Absolonovy s naším ústavem, jak je vidět již z této stručné zmínky, po celý život a byly vždy podnětné živé.

NĚKOLIK BOTANICKÝCH POZNÁMEK

Laskavostí dr. V. Pospíšila z Moravského muzea v Brně dostali jsme rukopisné poznámky, dosud nepublikované, z materiálů někdejšího pracovníka našeho muzea, Jos. Otruby, které doplňují jeho botanické pozorování v naší oblasti. Poněvadž šlo o rukopis poznámek nezpracovaných ještě pro účely zveřejnění, bylo třeba provést některé stylistické úpravy, čímž omlouváme menší zásahy redakční, aniž by však vlastní obsah poznámek byl dotčen.

Redakce.

Koniklec velkokvětý, *Pulsatilla grandis* WEND. dosahuje na Olomoucku severní hranice svého rozšíření v Hornomoravském úvalu a na Moravě vůbec. Roste na těchto lokalitách:

Olomouc: Grygovské lomy (MIK, 1860, PODPĚRA, 1911); stepní svahy kolem opuštěných lomů u triangulačního bodu (v trati „Chrast“ a u „Cikánských zmo!“ — pozn. red.). Počátkem století býval tu na velkých plochách, rozšiřováním lomu však byly jeho porosty zničeny až na nepatrné zbytky. Krásný porost koniklece byl zničen rovněž otevřením lomu v poli proti kříži u křížovatky staré silnice ke Krčmaní a cesty od vápenky. V poli při chodníku od vápenky k větrnáku. Kolem bývalého větrnáku ojediněle i na žule. Jižní svahy Grygovských kopců na několika místech. U tzv. cyrilometodějského kříže. — Hněvotínské lomy (MIK, 1860); počátkem tohoto století rostl na stepi kolem velkého kamenolomu. Místa byla vysázena mladými listnatými stromky a koniklec v důsledku toho vyhynul. Dnes se vyskytuje v tomto území ojediněle na svahu při polní cestě, dělicí katastr hněvotínský a žerůvský. — Kosíř: na devonském vápenci pod pomníkem Fr. Palackého u Čelechovických lomů; bývalé vinohrady na jižní straně na spraši a na kulmské drobě. Ojediněle v dubovém porostu nad Stařechovicemi, spolu s *Carex humilis*. Step nad bývalými slatinskými lomy. „Příhon“ nad Slatinicemi (ojediněle). V poli mezi „Příhonem“ a „Třemi sádky“. — Náměšť na Hané: Stráň „U zabitého“ (ojediněle). — Senička: Počátkem století býval hojný na „Křebě“. V nynějším povyrostlém boří se objevuje jen ojediněle na slunných místech. — Cakov: Hojný na „Skalce“ u Cakova, ojediněle na Strěhlavě u Cakova. — Loučka: Stepní ostrůvky na jižních svazích Rampachu.

Podobný geobotanický výzkum a z části podobné rozšíření mají další dva „stepní“ druhy — růže galská, *Rosa gallica* L. a višně křovitá, *Prunus fruticosa* PALL.

Rosa gallica roste rovněž na Grygovských kopcích, a to na jejím jižním okraji. Dále se vyskytuje: Velká Bystřice — úvoz nad Vel. Bystřicí (PODPĚRA), v údolí z Vel. Bystřice k Lošovu, na mezích z Bystrovan k Vel. Bystřici, na jihozápadním okraji někdejší „Dürrwiese“ nedaleko silnice z Mrskles k Varhošti, při lesních okrajích u Kocourovce a Daskabátu, v úvoze nad Mar. Údolím k Posluchovu (PODPĚRA), při okraji lesa v údolí z Hlubočků k Radikovu a konečně na výslunných mezích u Lošova a Radikova. V okolí Olomouce je v úvoze nad kostelem ve Slavoníně a u Hněvotína, kde roste v území známé hněvotínské stepi a v úvoze z „Baby“ k Žerůvkám. Od Olomouce postupuje výskyt růže galské až na Šternbersko: roste tu při lesních okrajích mezi Křačovicemi a Řídečím, na mezích při silnici z Řídeče k Pasekám. V okolí Uničova se vyskytuje nejseverněji na mezi od nádraží Troubelice směrem ke kótě 277. Další lokality má v Hornomoravském úvale směrem k Litovli a Lošticím a při úpatí Dražanské vysočiny, do níž proniká až na Konicko. Postupně od jihu je

hojná na Kosíři, kde roste roztroušeně na výslunných mezích a svazích, zvláště na bývalých „Vinohradech“, na „Brusu“ u Služína a na „Příhonu“ nad Slatinicemi. U Náměště na Hané roste v Hlubokém žlebu, u Laškova na svazích nad říčkou Sumicí (u Kandie) a na svazích u mlýna Trnáka; v okolí Cakova je to především na Strěhlavě, ale roste také na okraji lesa u Sv. Vody a v údolí ze Seničky k Cakovu. Z okolí Konice ji uvádí SEDLÁČEK v háji v Loučkách u Ochoze. Hojný je tento druh růže v borovitých lesích na Rampachu, častý pak na mezích u Loučky. Od Litovle je uvádí SLAVÍČEK z Třesína nad Mladčí. Na Lošticku ji zaznamenal POUČ na mezích u Loštic, při silnici k Bouzovu a nad židovským hřbitovem u Loštic.

Víšeň křovitá, *Prunus fruticosa* PALL. nepostupuje tak daleko v Hornomoravském úvalu jako růže galská. Omezený výskyt má na Grygovských kopcích: jižní okraj pod „Strejčkovým lomem“ a „Chrašt“ u triangulačního bodu (opuštěný krčmaňský lom). U Drahlova roste na tzv. Boleloucké skalce. V okolí Olomouce má stanoviště v úvoze nad obcí Nemilany, v úvoze nad kostelem ve Slavoníně (směrem k Nedvězí), poblíž Žerůvek v úvoze z „Baby“ k Žerůvkám a na Hněvotínské stepi, kde je poměrně hojná. Na Kosíři roste na jižní straně bývalých vinohradů, na svazích kolem východního okraje lesa, na březích cest a na svazích kolem bývalých slatinských lomů, na „Příhonu“ nad Slatinicemi a kolem polní cesty z Kaple k Andlerce. V této oblasti je dále na „Brusu“ u Služína nedaleko Stařechovic. Konečně je u Náměště na Hané — lesní okraje u cihelny a na „Vinohrádku“ — odkud postupuje až k Laškovu: jižní okraj náměštského lesa při silnici z Luděrova k Laškovu, na svazích nad říčkou Sumicí u Kandie a na svazích u mlýna Trnáka.

(Rukopisné poznámky upravil dr. Boh. Šulc.)

Josef Novák

JEŠTĚ VÁCLAV KÁLIK A MORAVIČANY

Ve Zprávách Vlastivědného ústavu v Olomouci 1960 č. 91 byl uveřejněn článek „Moravičanské přátelství Václava Kálíka“. Jan KAPUSTA v něm zajímavě a obsírně líčí důvěrně přátelský poměr ke Kálíkovu druhu ze studií Stanislavu Penkovi z Moravičan a nepřímo i zachycuje průkopnickou tělovýchovnou práci a osvětovou činnost tehdejších moravičanských studentů v rodné vsi.

K obojímu můžeme uvést další doklady, které se našly v pozůstalosti bratří Penků a které vdova po Vincenci Penkovi paní Božena věnovala vlastivědné jizbě. Je to knížka *Kytice z luhů slovanských a cizích*, kterou „uvil a ve prospěch matice školské vydal František Kahlik“, otec Václavův, roku 1891 v Opavě a která neše věnování mladšímu bratru Stanislavu Penky Vincencovi: „Vincinovi Václav.“ Vincenc byl o pět let mladší než Stanislav, neboť se narodil 3. srpna 1894 a zemřel o dva roky dříve než jeho bratr, totiž 24. listopadu 1954. On studoval v Zábřehu a potom dokonce tři léta v bohosloví, než se ujal statku po padlém bratru Františkovi. Když jeho starší druhové roku 1905 utvořili „spolek hochů sokol Tyrš“, byl Vincenc v první třídě gymnasia a měl podíl na jejich činnosti.

Spolek Tyrš nesledoval jen činnost tělovýchovnou, ale i osvětovou. O divadelních pokusech hochů vypravuje článek Kapustův. Chlapci si však utvořili i knihovničku a o své činnosti zanechali sešit v tuhých deskách s nápisem na štítku „Knihovna spolku hochů sokol „Tyrš“ v Moravičanech“. Knihovnička, která byla uvedena v život počátkem listopadu 1905, čítala 42 zábavných knih, 4 knihy poučné a 3 odborné. Knihy byly většinou opatřovány darem, pouze

několik koupí v antikvariátě. Mezi dárci čteme i jméno Václava Kálíka. 11. a 12. listopadu 1905 věnoval knihovně tyto svazky: Edmund de Amicis: Srdce, Ignác Herrmann: Pan Melichar, Ed. Just: Utěšené večery, Henrik Sienkiewicz: Selim Mirza, Josef Jasanovič: Na ohrožené půdě a potom Malého čtenáře. Z odborných knih je zapsán od něho dar Českých dějin (108 str.), kde asi chyběl titulní list, neboť v rubrikách: spisovatel, rok vydání, nakladatel, tiskárna, což si vše studenti u knih poznamenávali, jsou otazníky. Mezi odbornými svazky je od něho ještě 11. 11. věnovaná V krajích věčného ledu od J. Kafky. Měl tedy Václav Kálík značný podíl na této knihovničce. Některé svazky se dochovaly dosud v pozůstalosti bratří Penkových. Je to hned svazek s pořadovým číslem jedna, koupený antikvariátně, Vítův Robenec od Josefa Brauna, nesoucí označení „Spolek hochů „Tyrš“ Moravičany“. Z daru Kálíkových je to Srdce od Ed. de Amicis a Sienkiewiczův Selim Mirza.

Červeným inkoustem je do sešitu vepsán půjčovní řád: „půjčování odbyvá se v neděli vždy od 3 do 6 hodin (opraveno tužkou od 1 do 8, pozn. pis.). Kniha může býti vypůjčena jeden týden. Za vypůjčení jedné knihy platí se 2 h. Členi i nečleni. Pak-li chce čtenář knihu si nechat přes týden, nechť odvede i za tento týden 2 h. Knihy se chovejte v nejlepším pořádku, nadarmo se nešpiňte! Vnášíme konečně prosbu ke čtenářům, aby podle své možnosti darovali nám přiměřenou knihu a aby nás při všech našich podnicích všemožně podporovali.“

Knihovna nalezla početný okruh zájemců — asi 30 čtenářů — kteří podle seznamu poplatků ze vypůjčené knihy provedli asi 111 vypůjček. Mezi vypůjčovatelí nechybí ani jméno Václava Kálíka. V listopadě 1905 si vypůjčil Vítova Robence od Brauna a Uloupené dítky od A. B. Šťastného.

Mezi poplatky za vypůjčení knih je uvedena i sbírka 20 h po hře „na střelce“.

V sešitku je uveden seznam členů spolku „Tyrš“ i funkce představených. Ze seznamu je patrné, že na činnosti spolku se podílelo v letech 1905—1906 celkem 16 hochů. Stanislav Penka, žák 5. tř. gymnasia, je uváděn jako náčelník a kontrolor, František Paták, žák 3. tř. gymn., jako předseda a jednatel, František Vavrouš, žák 3. tř. měšť. školy, jako pokladník a místonáčelník, Jan Homolák, žák 2. tř. měšť. školy, jako místopředseda a praporečník, Vincenc Penka, žák 1. tř. gymn., jako knihovník, Bohumil Pazdera, žák 2. tř. měšť. školy, jako trubač. Jako členi jsou uvedeni: Jaroslav Vavrouš, Jiří Martinec, Jan Válek, František Crha, 8. XI. přijat za člena Václav Kahlík, Josef Jarolím, Josef Kunstfeld, Methoděj Richter, Alois Jarolím, Jan Petřík a snad i Václav Petřík. Jména některých, mezi nimi i Kálíkovo, jsou tužkou přeškrtnuta.

I když tato činnost studentů nepřežila rok 1906, je ukázkou jejich ušlechtilých snah a podnětů v rozšiřování kulturních obzorů na vesnici a významný podíl Kálíkův v této snaze moravičanských chlapců je svědectvím, jak Kálík v Moravičanech zakořenil.

ZPRÁVY

● K otevření expozice neživé přírody.

Vlastivědný ústav v Olomouci zpřístupnil další část své trvalé expozice — neživou přírodu. Expozice byla slavnostně otevřena 28. listopadu u příležitosti 140. výročí narození Bedřicha Engelse v hlavní budově muzea na náměstí Republiky 6.

Byly to právě Engelsovy teze, vyslovené v jeho *Dialektice přírody*, např. „Geologie je historií stálých změn“ a jeho závěry, že všechno přírodní dění i v ohromných rozměrech prostorových a časových lze vysvětlit jedině na základě fyziky, chemie a biologie silami i dnes působícími, které v mnohém ohle-

du určovaly ideologický a metodický postup při vytváření této expozice. Pod zorným úhlem Engelsova poznání, že hmota je nositelem všeho přírodního dění, tedy i života a že příroda tvoří jednotný a proměnný celek, kde vše spolu souvisí a v této vzájemné souvislosti se stále mění a vyvíjí, bylo jediné možno přejít k obsahu, metodě a prostředkům, jež by zajistily maximální ideologickou a vědeckou úroveň expozice i její cíl, tj. účinnost politickou.

Expozice byla přitom pojata komplexně tak, aby návštěvník, který jí věnuje svoji pozornost, mohl si odnést ucelený obraz o neživé přírodě jak na Olomoucku, tak i přilehlých oblastech důležitých pro pochopení geologické souměřitelnosti. Bylo také třeba zobrazit tento vývoj nejjednodušší formou, přístupnou i prostému pracujícímu člověku, s nejmenším použitím cizích slov a zároveň jednoduše a působivě ukázat na možnosti využití nerostných surovin v současnosti i blízké budoucnosti. Zásadní rozdíl od někdejší instalace sbírek v našem muzeu, a to nejen rozdíl ve formě (expozice je vybudována v nově upravených místnostech a v nových vitrinách) je hlavně v její náplni, technice podání i celém jejím vytváření. Nové pojetí expozice vyžádalo si také nové formy práce, zejména práce kolektivní. Na jednotlivých stupních přípravy, počínaje projektovou dokumentací, podíleli se vedle vlastních pracovníků odborných a hospodářských také pracovníci externí. Byli to zvláště vědečtí pracovníci olomoucké pobočky Čs. společnosti pro min. a geol. při ČSAV z hlediska muzeologického zástupci Kabinetu pro muzejní a vlastivědnou práci, po stránce výstavnické architekt — projektant.

Expozice ve svém úvodu ukazuje nejdřív geologické poměry nejbližšího okolí města Olomouce, doložené příslušným profilem a ukázkami hornin seřazenými podle vrstevního sledu. Následující velká stratigrafická tabulka zahrnuje geologické útvary zastoupené v širší oblasti severní Moravy ve srovnání s hlavními horotvornými pochody a text charakterizující tento vývoj v jeho hlavních znacích. Poměrnou pestrost v geologickém složení a stavbě území naší oblasti, její příslušnost k Českému masívu a karpatské soustavě vysvětluje geol. mapa Moravy a přísl. stručný text. Naši oblast, umístěnou do širšího celku — jako součást Mesoevropy a Neoevropy, vysvětluje geol. nákrés tektonického rozdělení Evropy a stručný text. Po této úvodní části přechází expozice k vlastnímu regionálnímu členění, a to v rámci jednotlivých útvarů, kde je příslušný útvar vyvinut. Soustavným geochronologickým uspořádáním materiálu podle jednotlivých geologických útvarů, bylo umožněno vhodně zdůraznit genetické hledisko. V popředí každého tematického celku je schematická geolog. mapka rozšíření přísl. útvaru nebo většinou též mapa paleogeografická. Hmotné doklady jako hlavní materiál, na němž můžeme sledovat geologický vývoj, jsou opět doprovázeny podle potřeby pomocnými prostředky grafickými, fotografiemi a vysvětlujícím textem. Tak můžeme i v jednotlivých vitrinách sledovat nejen složení hornin, ale i způsob jejich uložení v přírodě. Expozice zdůrazňuje kromě vývojového hlediska také protikladné působení vnitřních a vnějších činitelů. Ukazuje jak zemský povrch v našem okolí byl vždy výsledkem tohoto protikladného působení, ať to byly zásahy horotvorných pochodů, dlouhá období denudace apod. Na jednoduchých barevných schématech odpovídá na otázku, jak je možné, že dnes nacházíme na zemském povrchu usazeniny někdejšího mořského dna, vysvětluje pevninotvorné a horotvorné pochody jako příčiny mořských transgresí a regresí. Ve stručných textech upozorňuje na neobyčejnou pomalost většiny geologických pochodů, aby návštěvník viděl v dnes nehybných strukturách někdejší pohyb. Praktické hledisko využívání nerostů a hornin dokládá vedle příslušných vzorků četnými nákrasy a diagramy, osvětlujícími minerogenetické poměry jejich výskytu. Zvlášť nesnadné bylo kritické vybrání vhodného typického materiálu a zvolení pouze ukázek nezbytně nutných, a to zejména tam, kde byly nerostné či faunistické asociace zvláště bohaté. Platí to např. u exponátů z paleontologických lokalit jako jsou Čelechovice, Hor. Be-

nešov, Slatinky aj. Stejně tomu bylo pokud jde o zastoupení minerálů rudních ložisek. Případné odborné zájemce a sběratele odkazujeme na naše studijní sbírky, zpřístupněné v depositáři. Úzkou spoluprací architekta a výtvarníka sledovali jsme možnost zajistit jednotu obsahu a formy, aby zvláště obtížné prostorové rozmístění jednotlivých exponátů zaručovalo co nejvyšší účinnost výchovnou i estetickou.

Hmotné exponáty v bezprostředním vztahu k exponátům plošným vytvářejí tak pro návštěvníka působivý obraz neustále se vyvíjející zemské kůry od doby nejstarší až po dnešek. Po stránce fotodokumentační je expozice bohatá na zdařilé snímky typické krajiny jednotlivých oblastí a lokalit, přináší záběry z těžby na dolech, v lomech i význačných zjevů dynamické geologie. Vedle materiálu umístěného ve vitrinách nebo na panelech jsou k některým tématům přiřazeny velké ukázky v prostoru na podstavcích. Z význačnějších je to např. skvělý trs korálů z Čelechovic. Rostlinné zbytky na ploché desce cenomanského pískovce, na naše poměry obrovitá srostlice křišťálu z Vel. Kraše, unikátní leštěná deska s kontaktními nerosty ze Žulové, pěkně zachovalá sopečná pu-
ma z Uhlířského vrchu u Bruntálu, bludný balvan severské žuly „rapakivi“ s větrnými obrusy od Vidnavy aj.

Jako všechny práce tohoto druhu je expozice určitým pokusem. Vědecký život a poznání spěje stále rychleji kupředu a expozice bude i nadále stále doplňována, aby v ní byly stále zachycovány nejnovější poznatky, získávané při rozsáhlých geologických pracích v naší sběrné oblasti a aby návštěvník expozice byl uceleně informován o dosažených výsledcích výzkumných prací dříve, než budou zachyceny v publikacích. Již v této fázi upozorňujeme studující a zájemce o geologii, že v expozici je např. zařazen nejnovější, dosud nepublikovaný geologický profil hmotou Hrubého Jeseníku podle V. POUBY a Z. MÍSAŘE z r. 1959 (v rozměrech 240×50 cm). Stojíme na prahu třetí pětiletky a uvědomujeme si závažnost vědecké propagace v našich muzeích. Otevřením nové expozice vytváříme v olomouckém muzeu další základnu pro kulturně výchovnou masovou práci. Expozice tohoto druhu považujeme za vrcholnou formu muzejně osvětové práce, neboť takto popularizujeme jedno z nejtěžších a nejméně přístupných odvětví vědění jako jeden z prvních ústavů u nás.

Rad. Sládek

● Výstava „Cestovní ruch 1960“.

V měsíci listopadu a prosinci 1960 probíhala v místnostech Vlastivědného ústavu v Olomouci výstava „Cestovní ruch 1960“. Pořadatelem výstavy byla komise cestovního ruchu ONV v Olomouci ve spolupráci s Vlastivědným ústavem a cestovní kanceláří Turista v Olomouci. Výstava byla uspořádána za podpory komise cestovního ruchu Severomoravského KNV v Ostravě. Je dílem širokého kolektivu dobrovolných pracovníků z řad architektů, aranžérů, odborníků nejrůznějších odvětví cestovního ruchu, činovníků turistických organizací a Horské služby. Hlavním projektantem výstavy byl akad. architekt Vladimír Hradil ze Stavoprojektu v Olomouci.

Účelem výstavy bylo:

- ukázat na význam cestovního ruchu v socialistické společnosti, seznámit návštěvníky s historickými pamětihodnostmi a přírodními krásami naší vlasti, zejména pak s krásami Olomoucka a Jeseníků,
- seznamovat se službami cestovního ruchu, poskytovanými cestovními kancelářemi a ostatními složkami,
- ukázat na rostoucí styky ČSSR se zahraničím na poli cestovního ruchu, zejména pak zdůraznit politický a kulturní význam návštěv našich pracujících v SSSR,

propagovat turistiku jako významný prostředek tělesné výchovy a výchovy k socialistickému vlastenectví, poukázat na význam Horské služby pro bezpečnost návštěvníků hor, seznamovat veřejnost s výrobky, které slouží cestující veřejnosti, turistům a motoristům (sportovní a turistické potřeby, oděvy, vybavení pro motoristy, pro rekreaci, pro pobyt v lázních a pro cestování vůbec), poskytnout přehled o propagaci cestovního ruchu a o turistické literatuře.

Výstavy se zúčastnili jako vystavovatelé: Vlastivědný ústav v Olomouci, Středisko pro koordinaci propagace cestovního ruchu při Reklamním podniku státního obchodu v Praze, cestovní kanceláře Turista v Praze a v Bratislavě, Čedok a cestovní kanceláře lidově demokratických zemí, odbor turistiky ČSTV v Olomouci, Horská služba Jeseníky, Čs. státní lázně Karlova Studánka, Čs. aerolinie, letecké společnosti Aeroflot, Swissair a jiné, Restaurace a jídelny v Olomouci a Karlových Varech, Jednota v Olomouci, obchodní dům Kolektiv v Olomouci, Mototechna, Obchod potřebami pro domácnost, Státní spořitelna, n. p. Kniha, Esperantský kroužek při Domu osvěty v Olomouci a řada jiných. Součástí výstavy „Cestovního ruchu 1960“ byla výstava „Putování krajem“, kterou instalovali pracovníci Vlastivědného ústavu v Olomouci a jejímž projektantem byl inž. arch. Luboš Jančík.

V rámci výstavy se konaly besedy o cestovním ruchu, promítání filmů, přehlídky odívání. Velkou pozornost vzbudily zejména filmy s Českou filharmonií kolem světa a cestopisně zeměpisné filmy Swissairu.

U příležitosti výstavy konalo se v Olomouci zasedání poradní sekce domácího cestovního ruchu při vládním koordinačním výboru pro cestovní ruch v Praze.

Výstavu zhlédlo na 20.000 návštěvníků, mezi nimi i hosté z SSSR, NDR, Maďarska, Polska a jiných zemí, jakož i čínští, latinsko-američtí a jiní zahraniční studenti, studující na našich vysokých školách. Výstavu navštívili korporativně i studenti školy pro cestovní ruch v Karlových Varech.

Ohlas výstav u návštěvníků byl mimořádně příznivý. Zkušenosti při její organizaci získaných bude využito při organizování dalších výstav tohoto druhu v příštích letech.

Zdeněk Š p r i n c

● Kroužek pro historii lékařství v Olomouci.

uspořádal v roce 1960 celkem čtyři pracovní schůze s vlastním programem za účasti 14—19 členů. Na těchto schůzích bylo předneseno osm původních vědeckých prací. Předseda kroužku prof. dr. M. M a t o u š e k přednášel o činnosti slovenského lékaře B. Š. Šimka (1785—1868) v Olomouci a o jeho vědecké a publikační práci. Dr. V. Z a p l e t a l objasnil okolnosti žádostí Karla Rokytanského do Brna a do Olomouce. Doc. dr. J. O d s t r č í l ve dvoudílné přednášce probral podrobně historii jednotlivých oddělení zemské nemocnice v Olomouci od založení až do doby přítomné. Dr. J. S k u t í l hovořil k osmdesátému výročí nalezení neandertálské čelisti ve Štramberku a dr. E. S k u l a probral vývoj psychiatrického ústavnictví na Moravě. Prof. dr. J. K a b e l í k přednášel o léčení cholery za velké epidemie r. 1831 a mimo to přednesl práci inspirovanou R. P e l í š k a o českých fysiokrátech a jejich činnosti. Dílo zesnulého člena našeho kroužku dr. M. Remeše zhodnotil ve zvláštní přednášce a v publikaci předseda prof. dr. M. M a t o u š e k. — Referáty ze sjezdů s historicko-lékařskou tematikou byly předneseny dva, a to prof. M a t o u š k e m o sjezdu maďarských historiků lékařství v Budapešti a dr. E d. W o n d r á k e m o oslavách J. Ev. Purkyně ve Wroclavi. Všechny přednášky a referáty byly doplněny

obsáhlými diskusemi, jichž se účastnila vždy většina přítomných. Kroužek oslavil zvláštními zdravicemi šedesátiny svého předsedy prof. dr. M. Matouška a také šedesátiny dr. V. Zapletala, předsedy kroužku brněnského. Mimo to se členové kroužku hromadně zúčastnili přednášky sovětského historika lékařství prof. M. I. Barzukova z Moskvy, který přednášel v Olomouci o významu ideologie ve zdravotnictví. Někteří členové kroužku se zúčastnili i přednášky rakouského historika lékařství prof. H. Glasera v Ostravě. Kroužek pro historii lékařství při vlastivědném středisku v Olomouci tedy pokračoval úspěšně i v roce 1960 ve své práci, která má po pětiletém trvání již svou malou tradici v Olomouci. Jejím cílem je budit zájem o dějiny lékařství, což se daří, jak ukazují zejména pěkné diskuse, které v kroužku zpravidla následují od přednesených přednášek. V kroužku se uvažuje o tom, aby zájem byl rozšířen i na dějiny lékárnictví. Dr. E. W.

Řady našich spolupracovníků opustil neočekávaně dne 28. prosince 1960 Václav Dušil, podplukovník v. v. Jeho muzejnická činnost se datuje od posledních let Vlasteneckého spolku muzejního a vyvrcholila po sjednocení olomouckého muzejnictví v archeologickém oddělení, kde působil řadu let jako pomocná síla při pořádání a inventarizaci sbírek. Svědomitou prací i osobními vlastnostmi si zajistil trvalou paměť v historii Vlastivědného ústavu v Olomouci. Byl pohřben v den nedožitých 76. narozenin na ústředním hřbitově v Olomouci.

Tiskové a věcné opravy ve Zprávách VÚO 1960 (č. 81—92)

Str. 11, pozn. ²¹ místo 1619 správně 1617. — Tamt., pozn. ²⁹ místo čp. 1 správně čp. 17. — Str. 75, položka 23, správně Batalin Dmit. Nik., padl v Dolanech(?), pohřben v Samotiškách. — Tamt., pol. 28: Bogačev Fedor Lev, 1921, Bystrovany, 7. 5. — Str. 81, pol. 368, zrušit, totožná s pol. 365. — Str. 83, seznam nutno rozšířit o další položky: 493. Afanasjev, —, 1915, Samotišky, —. 494. Chašimov Raimdžan, —, 1903, Samotišky, —. 495. Skrjabin Am., —, 1923, Samotišky, —. (Doplněno podle sdělení B. Smejkal, V. Orla a J. Dostála.) — Str. 113, ř. 20 shora, místo dva konsekrační kříže správně konsekrační kříž. — Str. 189, 9. řádek shora, místo XII. století správně XIII. století. — Tamt., 10. řádek zdola, místo Hrabšivců správně Hrabšičů. — Str. 191, 19. řádek zdola, místo nejstarší číšník (na dvou místech) správně nejvyšší číšník. — Str. 192, pozn. 10, 3. řádek shora, místo pokládané správně pokládá. — Tamt., pozn. 13, 1. řádek shora, místo Niendane správně Nieudane. — Tamt., pozn. 14, místo 122 správně 1222. Tamt., pozn. 15, 2. řádek shora, místo Krnonika správně Kronika. — Str. 201, 21. řádek zdola, místo žaradit správně zařadit. — Str. 205, 18. řádek shora, místo arkýře správně vikýře.

Obsah Zpráv Vlastivědného ústavu v Olomouci 1960 (č. 81—92)

BENEŠ J., K otázce muzejnictví a současného stavu některých muzeí v Bulharsku, 162.

BRANDEJS J.—POŠMOURNÝ K., Příspěvek k poznání aragonitů českých a moravských jeskyní, 178.

BURIAN V., Božkovy zprávy o prehistorických nálezech na Olomoucku, 1. — Ještě k nálezu necek na rudu v Horním Městě, 16. — O záchranu jihohanácké lidové architektury, 20. — Rok 1848 v Kralicích na Hané, 42. — Pozdněgotický kachel z Olomouce, 53. — Nález mincí v Olomouci, Pavelčákova ul. 18, 56. — Medaile na První máj 1890, 96. — Výsledky restaurace gotických plastik Svěťce a Ukřižování v olomouckém muzeu, 103. — Příspěvek ke stavebním dějinám velkého výstavního sálu olomouckého muzea, 113. — Nález vojenského hrobu z roku 1866 v Nenakonicích, okr. Olomouc, 151. — Ze zahraniční literatury (A. Więcek, Marcin Antoni Lubliński: Das Wiener bürgerliche Zeughaus, 175. — Keramická klenba v Horní Dlouhé Louče?, 193. — Ze stavebních dějin budovy muzea v Olomouci čp. 284, 201. — Kronikářské zápisy v Nákle, 223. — Stavební počátky hlavní budovy olomouckého muzea, 225. — Úmrtí V. Dusila, 245. — Obsah zpráv Vlastivědného ústavu v Olomouci 1960, (č. 81—92) 246.

BURIAN V.—JOCHMANN V., Seznam sovětských vojáků, padlých na území Olomouckého kraje, 71.

BURIAN V.—TRAPL M., Perzekuce komunistického tisku za první republiky v číslech, 194.

DITRICHOVÁ K., Současný stav mezinárodní výměny publikací Vlastivědného ústavu, 168.

DRKAL F.—TRAPL M., Poslední revoluční akce olomouckého studentstva roku 1848, 98.

DYK V., Návrat dvou druhů lososovitých ryb, 6.

ELIÁŠ B., Ivan Vjačeslavovič Netušil, 105. — Moravský Havlíček, 231.

GARDAVSKÝ Z., Dialektická metodika výzkumu feudální architektury, 117. — Reálný obraz dvou nejstarších hradů na Jesenicku, 140. — Jednota struktury, historie a ekonomiky hradního organismu, 184.

GREGOR V., Zásluhy Emanuela Ambrose o olomouckou hudební kulturu, 57. — Dalibor Doubek a Moravská filharmonie, 110.

HOSÁK L., Na Olomoucku r. 1499, 195.

JANOUSEK V., Svátek práce na Moravě před 70 lety, 197.

JOCHMANN V., Krajské vlastivědné středisko 1945—1960. Muzeum, 84. Galerie, 98. — Krajské vlastivědné středisko v Olomouci k 15. výročí osvobození, 128. — Viz též Burian V.

KABELÍK J., Antibiotika vyšších rostlin, 38.

KALABIS V., Makrofauna miocenních písků Dol. Nětčic u Hranic na Moravě, 144. — O pectinidech z miocénu Moravské brány, 180. — Čeleď Sparidae Günther, 1859 (Pisces) z miocénu Prostějovska a Hranicka, 211.

KAPUSTA J., Brunnerovy housle z roku 1781, 13. — O jednom zapomínaném uměleckém řemesle, 24. — Václav Richter, Raněstředověká Olomouc, 47. — Jaroslav Jiránek, Vít Nejedlý, 63. — Moravské přátelství Václava Kálíka, 213.

- KAVAN O., Robotní povinnosti vřesovických poddaných, 12.
- KOZÁK V., Pozorování ptactva z tovačovských rybníků, 5.
- KRISTEN Z., Známá — neznámá listina markraběte Přemysla pro moravské statky olomouckého biskupství z r. 1233, 129.
- KŠÍR J., Kartouzka v Dolanech, 54. — Smírčí kříže na území okresu olomouckého, 63.
- KVAPIL F., Budujeme novou Olomouc, 68.
- MACHYTKA L. (Ma), (Zámek Jánský Vrch), 16. — Krajské vlastivědné středisko 1945—1960. Památková péče, 91.
- MAKAS S., Osudy památného zvonu v Úsově, 112.
- MIKOVCOVÁ L., Zápis v kronice z Jindřichova a dnešek, 14. — Družstevnictví v Jindřichově od r. 1892 do založení JZD, 27.
- MILDER V., Černovířské myto, 62. — Lazecký mlýn u Olomouce čp. 10 (Lazecká ul. č. 22), 196.
- MORAV K., Jan starší Kobylka ze Sovince, 7.
- NEČAS C., Brusel před padesáti lety a průmyslové podniky obvodu Obchodní a živnostenské komory v Olomouci, 26.
- NOVÁK J., Ještě Václav Kálík a Moravičany, 240.
- OTRUBA J., Několik botanických poznámek, 239.
- PANOS V., Výsledky barvení některých ponorných toků Dražanské vrchoviny a Rychlebského pohoří, 17. — Sekundární výskyt lyditových břidlic v krásovéch dutinách devonského bradla Špraňku a Javoříčka, 51.
- PELIŠEK J., K charakteristice pleistocenních sedimentů v Javoříčských jeskyních, 100.
- PLEICHINGER O.—ŠULA B., Krajské vlastivědné středisko 1945—1960. Severomoravský kras, 94.
- PROCHÁZKA F., Doklady hornické práce v Horním Městě na Rýmařovsku, 102.
- PAUS A., Dvě rukopisné památky Karla Havlíčka Borovského v Přerově, 97.
- POŠMOURNÝ K., viz Brandejs J.
- REDAKCE, „Václavkova Olomouc“ v r. 1961, 198.
- ŘIHÁK J. M., Kulmské břidlice a jejich využití, 177.
- SKUTIL Jan, Styky bratří Mrštíků s hanáckými spisovateli a s Olomoucí, 108.
- SKUTIL Josef, Karel Absolon a Olomouc, 238.
- SLÁDEK R., Nové uspořádání studijních sbírek mineralogických, 61. — K otevření expozice neživé přírody, 241. — Viz též Strnad V.
- SRDÍNKO F., 15 let na cestě k socialismu, 65.
- STRNAD V., Hydrologické poměry v olomouckém starém městě, 208.
- STRNAD V.—SLÁDEK R., Nálezy sádrovce v Olomouci, 230.
- SVÁTEK J., Nejstarší lenici olomouckého biskupství v Čechách, 189.
- ŠPRINC Z., Výstava „Cestovní ruch 1960“, 243.

ŠULA B. (bš), K výskytu řeřišnice vlastoviční v ČSSR, 4. — Přírodní rezervace na Dražanské vrchovině, 18. — Chráněné stromy na Olomoucku, 33. — Obohacování květeny přírodních rezervací, 49. — Krajské vlastivědné středisko 1945—1960, Ochrana přírody, 92. — Zbytky slatin u Moravičan, 123. — Poznámky z přírodovědných muzeí v Německé demokratické republice, 159. — Z botanických exkursí, 183. — Dendrologický sborník, roč. II, 1959/60, 199. — Soutěž, 199. — O ochranu javorického a mladečského krasu, 220. — Dřeviny v zámeckém parku ve Veselíčku, 236. — Viz též Pleichinger O.

TICHÝ S., Nové nálezy zkamenělin ze slezských morénových štěrkopísků, 222.

TRAPL M., Výstava „Život a dílo Karla Čapka“ v Olomouci v březnu 1939, 121. — Výskyt mládežnických brigád socialistické práce na Olomoucku z hlediska dokumentace současnosti, 150. — Viz též Burian V., Drkal F.

TRŇÁČKOVÁ Z., Lužické žárové hroby ve Věrovanech (okres Kojetín), 39. — Nový středověký nález z Olomouce, 52. — Pozdněřímská spona z Nákla, 127. — Zachraňovací archeologický průzkum v Bolelouci, 210.

VALÍČEK J., Husův list dolanským kartuziánům, 152.

WERNICKE K., Zu der Ausstellung „Der Grosse Deutsche Bauernkrieg“, 153.

WONDRÁK E., Kroužek pro historii lékařství v Olomouci, 64, 244. — Pyodermie ve středověkém vyobrazení, 125.

ZASTÁVKOVÁ J., Hanácké kraslice polepované slamou, 23.

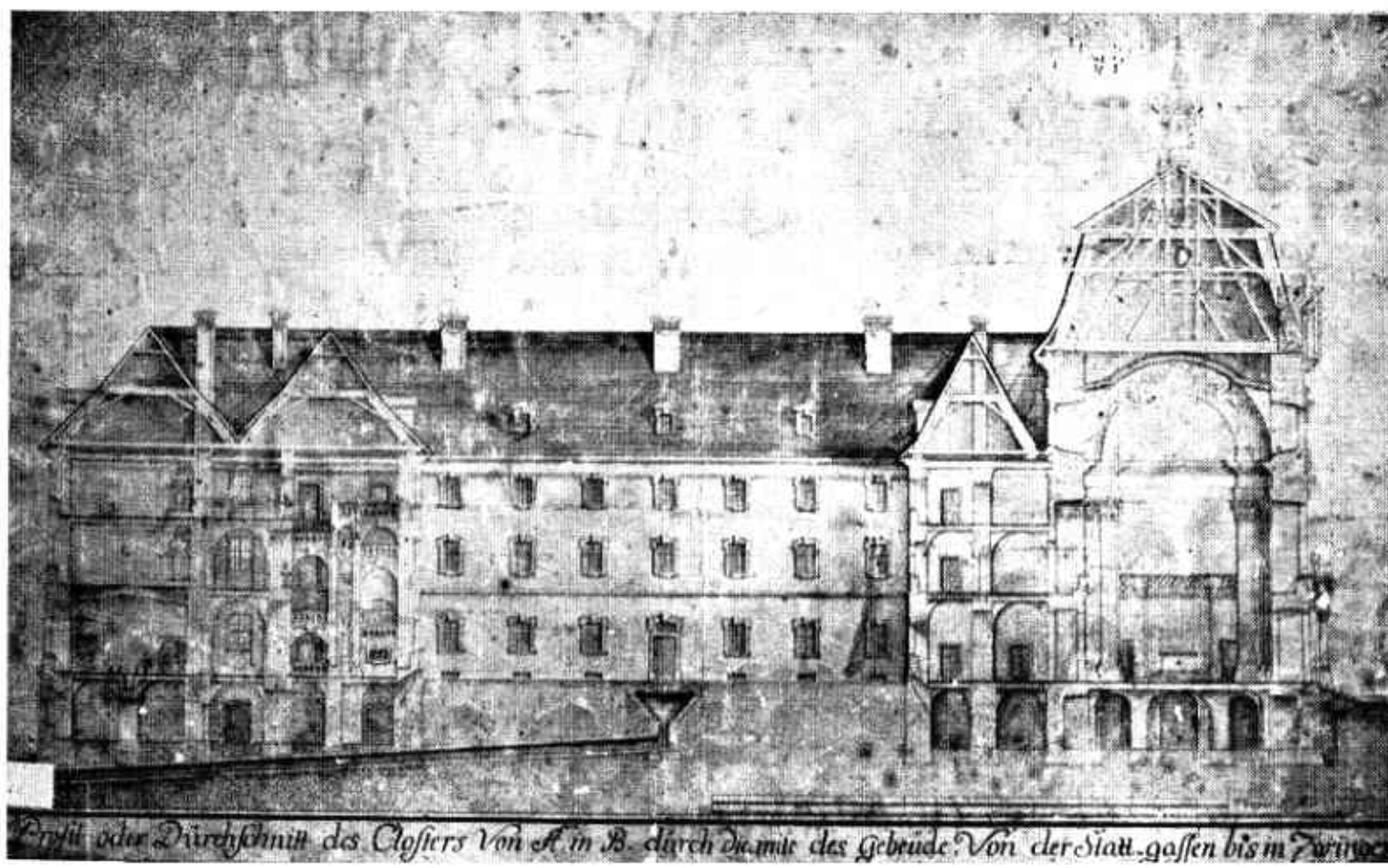
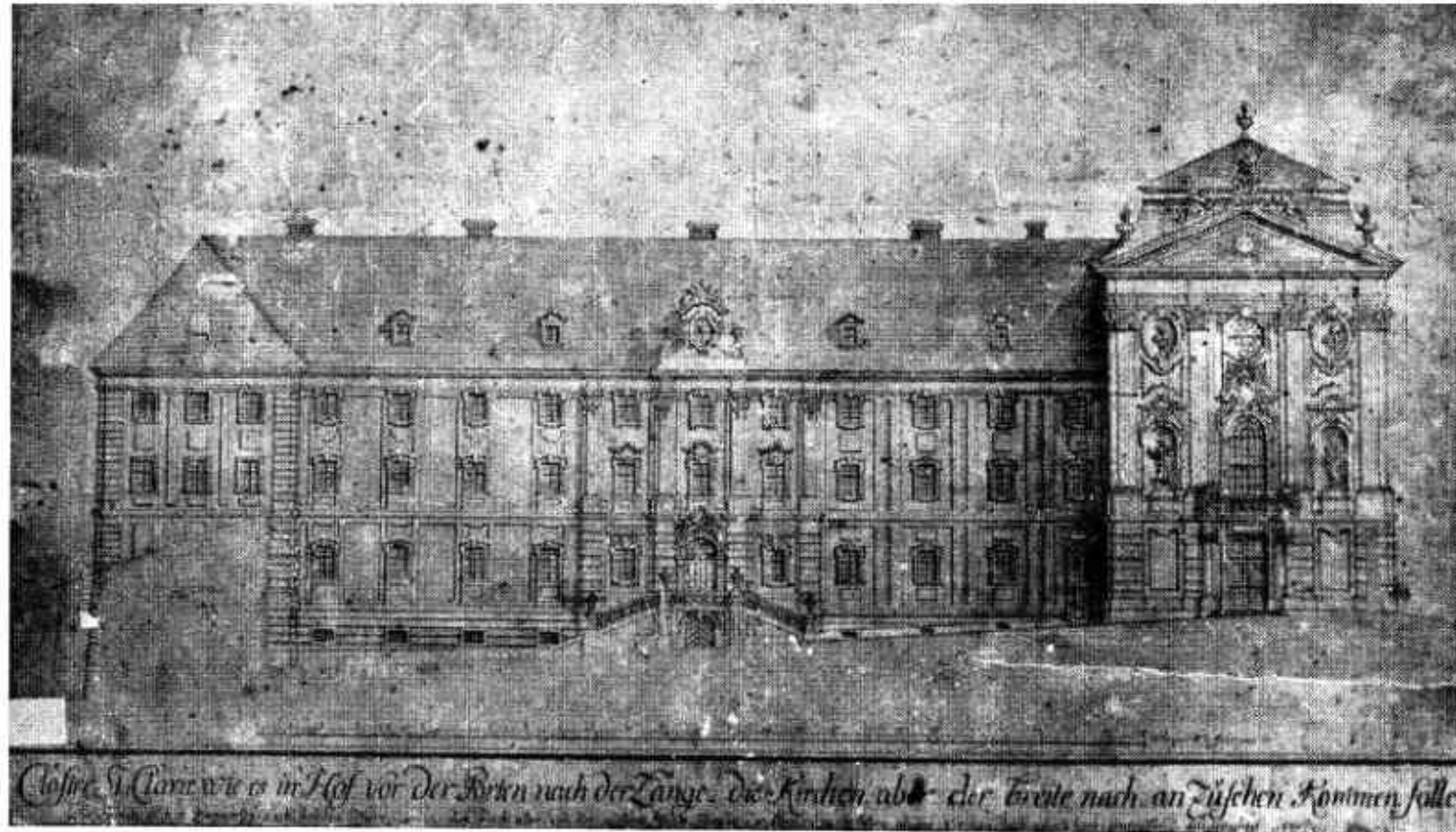
K obrázkům na obálce:

1. Snímek z výstavy „Putování krajem“ (ke zprávě dr. Zd. Šprince).
 2. Gotický kostel sv. Kláry v Olomouci kolem r. 1745 (StA Brno, fond E 3, sign. I 65). — Bedův projekt jižního průčelí kostela sv. Kláry v Olomouci (Městský archiv Olomouc, sb. grafik, 959/X, 24). — (K článku V. Buriana.)
 3. Bedův projekt západní fasády kláštera klarisek v Olomouci a severojižní řez budovou (Městský archiv Olomouc, sb. grafik, 959/X, 23, 25). — (K článku V. Buriana.)
 4. Záběr z expozice neživé přírody (ke zprávě Rad. Sládka).
Všechny snímky Jar. Juryšek.
-

Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, vydává VÚ Olomouc, nám. Republiky 6. Řídí dr. Boh. Šula, grafická úprava Božena Bistřícká. Tisknou Moravské tiskařské závody, n. p., závod 11, Olomouc, Dominikánská 3.

Číslo 92 vyšlo v lednu 1961.

T 07 11721

Naše věda, umění a celá kultura se stále aktivněji a cílevědoměji podílely jak na rozvoji výrobních sil republiky, tak při výchově, při formování nového člověka socialistické společnosti.

Z projevu presidenta republiky při přátelském setkání představitelů strany a vlády s význačnými pracovníky vědy a kultury na Pražském hradě 12. prosince 1960.